

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ (2017-19)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η θεωρία της πολιτικής των τεχνολογιών στο έργο του Langdon
Winner**

Νίκος Νικολέτος

Αθήνα, 2019

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Γεωργοπούλου Παναγιώτα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
(Επιβλέπουσα),

Τσίρος Νικόλαος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Ξανθόπουλος Χρήστος, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Νίκος Νικολέτος, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Abstract.....	5
Εισαγωγή.....	6
Τα Επίμονα Διλήμματα της Αυτόνομης Τεχνολογίας και η σχέση με τον Jacques Ellul.....	9
Εμπεριέχουν Πολιτικές Ιδιότητες τα Τεχνήματα;.....	24
Το Άδειο κουτί του Κοινωνικού Κονστροκτιβισμού και η κριτική στον Winner.....	34
Τεχνολογία και Δημοκρατικός έλεγχος.....	44
Συμπεράσματα.....	50
Βιβλιογραφία.....	52

Περίληψη

Ο Langdon Winner είναι Αμερικανός πολιτικός φιλόσοφος, ο οποίος έχει επικεντρώσει το ενδιαφέρον του στην πολιτική διάσταση της νεωτερικής τεχνολογίας. Έγινε ευρέως γνωστός τη δεκαετία του 1980, υποστηρίζοντας ότι τα τεχνήματα έχουν πολιτικές ποιότητες. Με την ριζοσπαστική του υπόθεση για το πολιτικό φορτίο των τεχνολογιών, συνεπώς, επιχειρεί να υπερβεί την επίμονη διχοτομία μεταξύ τεχνολογίας και κοινωνίας. Δεδομένου ότι η δυτική πολιτική φιλοσοφία έχει αποφύγει, εξ αρχής, οποιαδήποτε ενασχόληση με τις συνέπειες της τεχνολογίας στην ποιότητα της κοινωνικής ζωής, η θέση του Winner καθίσταται ιδιαίτερος φιλόδοξη. Η συζήτηση που ακολουθεί, λοιπόν, αφορά κυρίως αυτή την υπόθεση.

Η πολιτική των τεχνολογιών που διατυπώνει ο Winner έρχεται ως απάντηση στις κριτικές των κλασσικών φιλοσόφων της τεχνολογίας, όπως ο Heidegger, ο Ellul και ο Mumford, οι οποίοι προσέφεραν αναλύσεις βάθους για την κρίση του τεχνολογικού πολιτισμού. Αυτοί οι στοχαστές όριζαν την νεωτερική τεχνολογία ως ένα μονοσήμαντο και μονολιθικό φαινόμενο, το οποίο υπακούοντας στους δικούς του νόμους, συνιστούσε απειλή για την ανθρωπότητα. Αυτή η θέση έχει συχνά συνδεθεί με απλουστευτικά και αιτιοκρατικά σχήματα σκέψης, αδυνατώντας να αποδώσει την ιστορική πολυσημία του τεχνολογικού πολιτισμού.

Στις παραγράφους που ακολουθούν, εξετάζω το αν ο Winner έχει πράγματι καταφέρει να απεγκλωβιστεί από τα αξιώματα της κλασσικής φιλοσοφίας. Συγκεκριμένα, ερευνώ το αν έχει αποδώσει την δέουσα ιστορική πολυπλοκότητα και αμφιθυμία των τεχνολογικών επιτευγμάτων, χωρίς να παραιτείται από την υπόσχεσή του να προσφέρει μια φιλοσοφική κριτική της μοντέρνας τεχνολογίας. Αναλύοντας την σχέση του με τον Jacques Ellul, στρέφομαι στο προσωπικό του όραμα, το οποίο προκάλεσε οξεία κριτική από το ρεύμα του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού. Τέλος, συμπεραίνω ότι η πολιτική θεραπεία που προτείνει ο Winner έχει ορισμένες ουσιαστικές συνέπειες.

Λέξεις – κλειδιά: Langdon Winner, πολιτική, νεωτερική τεχνολογία, διχοτομία, κλασσική φιλοσοφία της τεχνολογίας.

Abstract

Langdon Winner is an American technopolitical philosopher, who has addressed himself to the political dimensions of modern technology. He achieved critical acclaim in the 1980s, for claiming that technical things do have political qualities. His radical assumption about the political ladenness of technical artifacts, therefore, takes a significant step in the direction of moving beyond the long-standing dualism of technology and culture. Given the fact that, Western political philosophy has refrained, from the outset, from reflecting on the impact of technology on the quality of human social life, Winner's position is highly ambitious. Thus, the following discussion will elaborate, mostly, on this promising development.

Winner's articulation of a politics of artifacts appears as a response to the philosophical critiques, which provided a depth analysis of the crisis of technological culture, offered by the classical philosophers of technology, like Heidegger, Ellul and Mumford. These thinkers viewed modern technology as a univocal and monolithic phenomenon, which obeyed its own laws and, thus, threatened the human condition. The above-mentioned thesis has often been associated with reductionist and deterministic schemes, failing to do justice to the multifaceted history of technoculture.

In the paragraphs that follow, I shall focus on the question of whether Winner has indeed succeeded in freeing himself from the key tenets of the classical philosophers. In particular, has he done justice to the historical complexity and ambivalence of technological developments, without giving up his promise to provide a philosophical critique of modern technology? By exploring his intense relation with French theologian Jacques Ellul, I turn to his own personal vision, which generated a sharp reaction from the current of social constructivism, which has also highlighted the ways in which technology is not morally neutral. In the last chapter, I conclude that Winner's political remedy for the democratic illnesses, associated with the rise of modern technics, has some rather serious implications.

Keywords: Langdon Winner, politics, artifacts, dualism, philosophy of technology.

Εισαγωγή

Ο Langdon Winner είναι Αμερικανός πολιτικός φιλόσοφος, ο οποίος, από την αρχή της συγγραφικής του καριέρας, έχει προσανατολίσει την σκέψη του στην πολιτική διάσταση της νεωτερικής τεχνολογίας. Το θέμα που διατρέχει το σύνολο έργου του είναι η σημασία και η επίδραση των υλικών τεχνημάτων στον χαρακτήρα της κοινωνικής ζωής. Το εν λόγω θέμα, κατά αναπόφευκτο τρόπο, συνδέεται με το επίμονο ερώτημα της σχέσης μεταξύ της τεχνολογίας και της πολιτικής στις σύγχρονες, δημοκρατικές κοινωνίες.

Το έργο του Winner δεν είναι εκτενές. Ωστόσο, συνιστά τομή στον φιλοσοφικό και πολιτικό στοχασμό, υπό την έννοια ότι επιχειρεί να υπερβεί την διχοτομική διάκριση ανάμεσα στην τεχνολογία και την πολιτική. Η ριζοσπαστική πρότασή του ότι «τα τεχνήματα εμπεριέχουν πολιτικές ποιότητες», του επιτρέπει να τοποθετήσει τις δύο «σφαίρες» σε μία αδιάσπαστη ενότητα. Ταυτόχρονα, αυτή του η θέση έρχεται να αμφισβητήσει την δυτική φιλοσοφική παράδοση, η οποία, από τις απαρχές της, έχει διαχωρίσει με Σινικά τείχη την τεχνολογία από την πολιτική. Κεντρικό ερώτημα, επομένως, της παρούσας εργασίας δεν μπορεί παρά να είναι η εξέταση αυτού του φιλόδοξου εγχειρήματος.

Στην προσπάθειά του να ερμηνεύσει και να παρουσιάσει τα πολιτικά αποτελέσματα της νεωτερικής τεχνολογίας, ο Winner εκφράζει τις διαφωνίες του απέναντι στις κυρίαρχες τάσεις και απόψεις, που δεσπόζουν στις συζητήσεις για την κοινωνία και την τεχνολογία. Μία εξ αυτών, είναι η λεγόμενη εργαλειακή θέση, η οποία συλλαμβάνει την τεχνολογία ως ένα σύνολο ισχυρών, αλλά πολιτικά και ηθικά ουδέτερων, εργαλείων. Η συγκεκριμένη αντιμετώπιση περιορίζεται στην κριτική ορισμένων χρήσεων της τεχνολογίας, χωρίς να αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στα τεχνικά αντικείμενα καθαυτά. Έλκοντας την καταγωγή της από το πρόταγμα του Διαφωτισμού και την υπόσχεση για ελευθερία, η εργαλειακή θέση δεν επιδιώκει την εξέταση του περιεχόμενου αυτής της υπόσχεσης, αλλά, αντίθετα, την αποκατάστασή της.

Κατά παρόμοιο τρόπο, ο Winner στέκεται κριτικά απέναντι στις «αναλύσεις βάθους» που προσφέρουν οι κλασσικοί φιλόσοφοι της τεχνολογίας, όπως οι Martin Heidegger, Jacques Ellul, Lewis Mumford και Hans Jonas. Αυτοί οι στοχαστές, εκκινώντας από

μια ριζική διάκριση ανάμεσα στην τεχνολογία και την κοινωνία, αντιμετωπίζουν την τεχνολογία ως ένα μονολιθικό φαινόμενο, το οποίο, υπακούοντας στους νόμους της αυτοαναπαραγώμενης δυναμικής του, έχει αναχθεί σε μια αυτόνομη οντότητα. Ο Winner παρατηρεί ότι οι συγκεκριμένοι στοχαστές πέφτουν στην παγίδα της τεχνολογικής αιτιοκρατίας, αδυνατώντας να αποδώσουν με νηφάλιο τρόπο την ιστορική πολυπλοκότητα της νεωτερικής τεχνολογικής ανάπτυξης.

Ο ίδιος, χωρίς να αρνείται την πνευματική παρακαταθήκη των κλασικών φιλοσόφων, προσπαθεί να αναζητήσει το νόημα και τη σημασία των τεχνικών πραγμάτων για την ποιότητα της κοινωνικής ζωής στο πεδίο της πολιτικής θεωρίας, επιχειρώντας να κάνει μια εμπειρική στροφή, η οποία θα του επιτρέψει να αποδώσει την δέουσα ιστορική πολυπλοκότητα στη μοντέρνα τεχνολογία. Ταυτόχρονα, διατείνεται ότι οφείλει να αρθρώσει ένα πρόταγμα που να ανταποκρίνεται στις προκλήσεις του τεχνολογικού πολιτισμού.

Συνεπώς, κατορθώνει να απεγκλωβιστεί από τα σχήματα σκέψης της κλασικής φιλοσοφίας της τεχνολογίας, ανασύροντας στην επιφάνεια την πολιτική, ιστορική και νοηματική αμφιθυμία των τεχνημάτων ή μένει δέσμιος του λεγόμενου άγχους της επιρροής; Στην προσπάθειά του να διατυπώσει μια αποφασιστική κριτική της τεχνολογίας, παραμένει πιστός σε αυτή του την υπόσχεση ή σταματά στη μέση της οδού, που ο ίδιος προσπάθησε να διαβεί με το φιλόδοξο βήμα του;

Τέλος, οφείλω να διασαφηνίσω τους δύο επίμαχους όρους : την τεχνολογία και την πολιτική. Στις διάφορες φιλοσοφικές και κοινωνιολογικές συζητήσεις, ο όρος τεχνολογία έχει γίνει ποικιλοτρόπως αντιληπτός. Ενδεχομένως αυτό να οφείλεται στη συνθετότητα του αντικειμένου. Ωστόσο, ο Winner για τους σκοπούς του, με τον όρο τεχνολογία, εννοεί τα τεχνήματα, τα προϊόντα της τεχνολογικής διαδικασίας, και όχι τόσο την τεχνολογική γνώση ή την τεχνολογική ορθολογικότητα.

Από την άλλη, υποστηρίζοντας την πολιτική ιδιότητα των τεχνημάτων, σημειώνει ότι οι τεχνολογίες, αποτελώντας ενσαρκώσεις εξουσιαστικών σχέσεων, δύνανται να αναδιαμορφώσουν το περιεχόμενο των κοινωνικών ρόλων και σχέσεων των ανθρωπίνων υποκειμένων. Όπως θα δειχθεί, για τον ίδιο, η νεωτερική τεχνολογία συνιστά μία ιδιότυπη νομοθετική πράξη. Παράλληλα, χρησιμοποιώντας τον, φαινομενολογικής προέλευσης, όρο «μορφή ζωής» αποδίδει στην «πολιτική» μια πιο ευρεία σημασία. Οι τεχνολογίες, ως μορφές ζωής, δεν επιδρούν απλά στην

καθημερινή πρακτική και συμπεριφορά, αλλά στις αξίες και νόρμες μιας κοινωνίας, καθώς και στους τρόπους με τους οποίους αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας, το χώρο και τον χρόνο.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν, λοιπόν, θα εξετάσω τα κυριότερα σημεία τα οποία αποτελούν ένα είδος απομάκρυνσης του Winner από τον πυρήνα της σκέψης των κλασσικών φιλοσόφων της τεχνολογίας, προκειμένου να καταστήσω σαφή τη σύνολη θέση του εντός της νεώτερης φιλοσοφίας της τεχνολογίας.

Τα Επίμονα Διλήμματα της Αυτόνομης Τεχνολογίας και η σχέση με τον Jacques Ellul

Οποιαδήποτε προσπάθεια «διαύγασης» του προσωπικού οράματος του Langdon Winner για την τεχνολογική ανάπτυξη στη νεωτερική εποχή, δε μπορεί παρά να εκκινεί από τη σχέση του με τον Jacques Ellul, ο οποίος, αναμφίβολα, κατέχει περίοπτη θέση ανάμεσα στους κλασσικούς φιλοσόφους της τεχνολογίας. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι αυτή η σχέση φέρει ορισμένα από τα χαρακτηριστικά του λεγόμενου «άγχους της επιρροής». Ό,τι ακολουθήσει, συνεπώς, θα αφορά στις διαφορές μεταξύ των δύο.

Στο έργο του «Autonomous Technology (1977)», ο Winner αναλύει εκτενώς την ιδέα της αυτόνομης τεχνολογίας, όπως αυτή διατυπώθηκε από συγγραφείς και φιλοσόφους, οι οποίοι εντάσσονται στην, κατά Sayre και Lowy, «ρομαντική κοσμοαντίληψη» (Sayre, Lowy 1991 : 26). Η ιδέα της αυτόνομης τεχνολογίας έχει συνδεθεί με επιχειρήματα κατά τα οποία, η μοντέρνα τεχνολογία «έχει ξεφύγει από κάθε έλεγχο και ακολουθεί τη δική της τροχιά, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε ανθρώπινη καθοδήγηση και παρέμβαση» (Winner 1977 : 13). Ο άνθρωπος παρουσιάζεται καθόλα ανίκανος να ελέγξει την ξέφρενη πορεία της τεχνολογικής καινοτομίας, πορεία, που δημιουργεί συνθήκες οι οποίες τον υπερβαίνουν. Υπό αυτή την έννοια, η απάντηση στο ερώτημα του Paul Valery, για το αν το ανθρώπινο μυαλό μπορεί σε τελική ανάλυση να ελέγξει αυτά τα οποία το ίδιο δημιούργησε είναι αρνητική.

Τέτοιας φύσεως επιχειρήματα εμφανίζονται συνοδευόμενα από την αμφισβήτηση της εγγενούς ευεργετικότητας των τεχνολογικών επιτευγμάτων, κυρίως, με την ανάδυση του ρομαντισμού και του τεχνολογικού νεοσκεπτικισμού, ως αντίδραση στο πρόταγμα ενός Διαφωτισμού, που έβλεπε στη μηχανή το θεμέλιο της ολοκληρωτικής Προμηθεϊκής αποδέσμευσης.

Στο αφηγηματικό του ποίημα «The excursion (1814)», επί παραδείγματι, ο William Wordsworth, ένας από τους μείζονες ρομαντικούς ποιητές, εκφράζει ακριβώς αυτή την κριτική δυσφορία, με έναν τόνο αισθητικής ευαισθησίας, όταν αναρωτιέται : «πόσο επισφαλής, πόσο αβάσιμη στην ουσία της είναι η Φιλοσοφία που η κυριαρχία της βασίζεται σε απλά υλικά εργαλεία, και πόσο αδύναμες οι τέχνες και οι

ανακαλύψεις, αν δεν συνοδεύονται από Αρετή». Ο ίδιος αναλαμβάνει να περιγράψει την «άνοδο μιας νέας και εντελώς απρόβλεπτης δημιουργίας», η οποία του προκαλεί ένα ισχυρό αίσθημα πένθους (8.89-90).

Αρκετά χρόνια αργότερα, ο κατά τα άλλα τεχνολογικά αισιόδοξος V. I. Lenin (1922: 106), στον τελευταίο λόγο του, εξέφραζε ακριβώς το φόβο για την άρνηση της (κρατικής) μηχανής «να υπακούσει στον οδηγό της». Αντίστοιχα συναισθήματα εκφράζονται ακόμα και στις μέρες μας, παίρνοντας την πιο απαισιόδοξη μορφή της τεχνολογικής αιτιοκρατίας.

Η απόδοση μιας αυτόνομης ισχύος στην τεχνολογία συνιστά ένα είδος ολοκληρωτικής αντιστροφής της καθιερωμένης εργαλειακής θέσης, η οποία συλλαμβάνει τα τεχνικά πράγματα, ως απλά, ουδέτερα εργαλεία. Πολύ, δε, περισσότερο, μία τέτοια αντίληψη σχεδόν επιτάσσει την ριζική αναπροσαρμογή της κλασσικής σχέσης «άρχοντα - υποτελούς», δεδομένου ότι στην προσπάθειά του ο άνθρωπος να σπάσει τα δεσμά της οικονομικής αναγκαιότητας, οδηγείται εν τέλει σε ένα νέο είδος εκλεπτυσμένης ανελευθερίας.

Χωρίς αμφιβολία, ένα όνομα έρχεται στο νου όταν γίνεται λόγος για την αυτόνομη τεχνολογία : το όνομα του Γάλλου θεολόγου και κοινωνιολόγου Jacques Ellul, ο οποίος ανέπτυξε την έννοια της «Τεχνικής», όπως την ονομάζει, στην πιο ακραία της μορφή. Πρωταρχικό μέλημα του Ellul είναι να εξετάσει τον ρόλο της τεχνολογίας στη μοντέρνα κοινωνία και να ανασύρει στην επιφάνεια τις αδήριτες δυνάμεις, που βρίσκονται πίσω από τον «τεχνολογικό μας πολιτισμό». Κατά την ανάλυσή του, η τεχνική έχει καταστεί το σημαντικότερο κοινωνιακό (societal) φαινόμενο του καιρού μας. Η εποχή κατά την οποία κυριαρχούσε το κεφάλαιο ως δεσπύζουσα δύναμη έχει παρέλθει, και τη θέση του έχει πάρει η «τεχνολογία (la technique)», την οποία ορίζει ως «το σύνολο των ορθολογικά επιλεγμένων μεθόδων που στοχεύουν στην απόλυτη αποτελεσματικότητα (για ένα δεδομένο στάδιο ανάπτυξης) σε κάθε πεδίο της ανθρώπινης δραστηριότητας» (Ellul 1964 : xxv).

Όπως ο ίδιος αναφέρει μάλιστα, στόχος του ήταν να προσφέρει ένα έργο με την απήχηση που είχε το «Κεφάλαιο» του Marx τον προηγούμενο αιώνα. Σε ένα αυτοβιογραφικό κείμενό του ομολογεί ότι : «Ήμουν βέβαιος πως αν ο Marx ζούσε το 1940 δεν θα μελετούσε οικονομικά ή τις καπιταλιστικές δομές, αλλά την τεχνολογία. Έτσι εγώ ξεκίνησα να μελετώ την τεχνολογία χρησιμοποιώντας μια μέθοδο όσο το

δυνατόν παρόμοια με εκείνη του Marx, την οποία χρησιμοποίησε ο ίδιος για να μελετήσει τον καπιταλισμό» (Ellul 1981 : 155).

Η «Τεχνική», η οποία μεταφράζεται συνήθως ως «Η Τεχνολογική Κοινωνία (1964) », παρέχει τη θεμελιακή διάκριση μεταξύ της λεγόμενης «τεχνικής λειτουργίας» και του «τεχνικού φαινομένου», διάκριση, που ομοιάζει ιδιαίτερος με αυτήν του Lewis Mumford. Ακριβέστερα, στις μελέτες του για την τεχνολογία, οι οποίες κορυφώθηκαν στο δίτομο έργο του «Ο Μύθος της Μηχανής (The Myth of the Machine) », ο Mumford διέκρινε δύο είδη τεχνολογιών, την βιοτεχνική ή πολυτεχνική και την μονοτεχνική. Η βιοτεχνική, η πρωταρχική μορφή του κατασκευάζειν, ήταν προσανατολισμένη στον άνθρωπο και τη ζωή, και όχι στη δουλειά ή τη δύναμη. Απεναντίας, η μονοτεχνική, η οποία κυριαρχεί στις μέρες μας, έλκοντας την καταγωγή της από την εμφάνιση της «μεγαμηχανής», συνιστά ενσάρκωση της επιδίωξης για εξουσία, μιας και είναι στραμμένη στον υλικό κορεσμό και την οικονομική επέκταση (Mumford 1970 : 155).

Σύμφωνα λοιπόν με την ανάλυση του Ellul, η τεχνική λειτουργία περιλαμβάνει όλες τις λειτουργίες, οι οποίες βάσει ορισμένων μεθόδων, επιχειρούν να επιτύχουν έναν στόχο, με λιγότερη ή περισσότερη αποτελεσματικότητα. Κάθε λειτουργία απαιτούσε μια τεχνική, όπως για παράδειγμα, η συλλογή τροφής από τους πρωτόγονους πληθυσμούς, προϋπέθετε, ένα είδος κινητικής ευελιξίας και μια ικανότητα να ξεχωρίζουν τα κατάλληλα και ώριμα φρούτα. Συστατικά στοιχεία της προνεωτερικής τεχνικής λειτουργίας αποτελούσαν, αφενός, η διατήρησή της εντός ενός κλειστού παραδοσιακού πλαισίου, και αφετέρου, η ύπαρξη μιας φυσικής αυθορμησίας, στοιχεία που εξαφανίζονται με την επικράτηση της επιστημονικής προόδου (Ellul 1964 : 19-20).

Δύο ήταν τα χαρακτηριστικά, κατά τον Ellul, που έθεσαν τέλος στην συνέχεια της τεχνικής λειτουργίας : η συνειδητότητα, δηλαδή η αναγνώριση της δυνατότητας για νέα μέσα, και η αξιολογική κρίση, η εφαρμογή συστηματοποιημένων και τυποποιημένων μεθόδων σε πεδία που για αιώνες συνδέονταν με το τυχαίο, το έθιμο και το ένστικτο (consciousness and judgement) (Ellul 1964 : 20). Αυτή η διπλή «εισβολή» παρήγαγε το τεχνικό φαινόμενο, το οποίο μπορεί να περιγραφεί ως το «διαρκές κινήγι για τα καλύτερα μέσα, σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας». Η αναζήτηση του καλύτερου, δηλαδή του πιο αποδοτικού μέσου,

κατέστη, κατά τρόπο απόλυτο, αυτοσκοπός («an end-in-itself»), ενώ οι στόχοι της τεχνολογικής κοινωνίας είναι καθόλα αφηρημένοι και δεν υπόκεινται σε ιδιαίτερη εξέταση. Η τεχνική, στην εποχή μας, δεν περιορίζεται πια από καμία παράδοση. Αντίθετα, είναι πέρα για πέρα αυτόνομη, έχοντας δημιουργήσει έναν αδηφάγο κόσμο που, αρνούμενος την παράδοση, ακολουθεί πιστά τους νόμους της αυτοαναπαραγώμενης δυναμικής της (Ellul 1964 : 21).

Εξετάζοντας την ανθρώπινη ιστορία, ο Ellul παρατηρεί ότι η τεχνική της εποχής μας συνιστά ένα εξ ολοκλήρου πρωτοφανές φαινόμενο. Σε παλαιότερες εποχές η τεχνική ήταν περιορισμένη από ηθικές και θρησκευτικές προκαταλήψεις. Συγκεκριμένα, αναφέρει την αρχαία Ελλάδα και τους χριστιανούς του Μεσαίωνα, ως δυο εξέχοντα παραδείγματα κοινωνιών που αρνούνταν συνειδητά να αποδώσουν κεντρικό ρόλο στην τεχνολογική δραστηριότητα. Ωστόσο, όπως σημειώνει, τα εμπόδια που περιόριζαν την τεχνολογική ανάπτυξη άρχισαν να καταργούνται τον 18^ο αιώνα, επιτρέποντας στην τεχνική να καταστεί κυρίαρχη. Είναι αυτή ακριβώς η χρονική περίοδος, την οποία ο Ellul χαρακτηρίζει ως την πραγματική «Πτώση» του ανθρώπου, που γέννησε την τεχνολογική κοινωνία.

Ποιές ήταν όμως οι προϋποθέσεις που επέτρεψαν, σε συνδυασμό μεταξύ τους, την κατίσχυση του τεχνικού φαινομένου; Ο Ellul αναφέρει την ωρίμανση των τεχνικών ικανοτήτων και εμπειριών, την αύξηση του πληθυσμού και των συνεπαγόμενων αναγκών των ανθρώπων, την θαρραλέα εμφάνιση του καπιταλιστικού συστήματος που παρείχε την απαραίτητη σταθερότητα και ευελιξία, την βεβήλωση οτιδήποτε ιερού και τελικά, την πλήρη αποσύνθεση των κοινωνικών δεσμών και την ανάδυση ενός νέου ανθρωπολογικού τύπου, του εγωιστή ανθρώπου. Ο συνδυασμός αυτών των προϋποθέσεων κατέστησε οφθαλμοφανή την χρησιμότητα της τεχνικής, με αποτέλεσμα ο άνθρωπος να προσανατολίσει όλες του τις δραστηριότητες σε αυτήν (Winner 1977 : 122-123).

Σύμφωνα με τον τρόπο που ορίζει το τεχνικό φαινόμενο ως ολότητα, η τεχνική αφορά κάθε σύνολο τυποποιημένων μέσων που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη ενός αποτελέσματος. Ακριβέστερα, συνιστά τη «μετάφραση στην πράξη της επιδίωξης του ανθρώπου να ελέγξει τα πράγματα μέσω της λογικής, να ξεσκεπάσει το ασυνείδητο, να ποσοτικοποιήσει την ποιότητα, να ορίσει με ακρίβεια τα όρια της φύσης και να βάλει σε τάξη το χάος» (Ellul 1964 : 43). Συνεπώς, η τεχνική μετατρέπει την

αυθορμησία σε ορθολογιστική σκέψη και συμπεριφορά, γεννώντας τον λεγόμενο «Τεχνικό άνθρωπο», ο οποίος είναι ολοκληρωτικά αφοσιωμένος στην αναζήτηση αποτελεσμάτων.

Ακόμα και η πολιτική, γράφει ο Ellul, αποτελεί ένα πεδίο στο οποίο απαντάται η έννοια της απόδοσης. Ο τεχνοκράτης αντιμετωπίζει με διαφορετικό τρόπο το κράτος από ότι ο πολιτικός άνδρας. Ενώ για τον παραδοσιακό πολιτικό, το κράτος συνιστά την ενσάρκωση της λαϊκής θέλησης ή ακόμα και ένα στάδιο στην εξέλιξη της ταξικής πάλης, για τον τεχνικό δεν είναι τίποτα παραπάνω από μια σφαίρα, στην οποία θα εφαρμόσει όλες τις μεθόδους και τα εργαλεία τα οποία έχει αναπτύξει με συστηματικό και μαθηματικό τρόπο.

Υπό αυτή την έννοια, η πολιτική ως πεδίο παρέχει τις προϋποθέσεις για την ανεξάντλητη επιδίωξη της αποδοτικότητας. Ωστόσο, όπως σημειώνει, αυτή η κατάσταση δεν αποτελεί προϊόν ενός Μακιαβελικού σχήματος. Αντιθέτως, συνιστά απλώς την απάντηση στους νόμους της ανάπτυξης της τεχνικής (Ellul 1967).

Ο Ellul προσφέρει μία «χαρακτηρολογία» της τεχνολογίας, η οποία βασίζεται σε επτά γενικά χαρακτηριστικά : ορθολογικότητα, τεχνητότητα, αυτοδιεύθυνση, αυτοϋποστηριζόμενη ανάπτυξη, αδιαιερέτοτητα, καθολικότητα και προ πάντων, αυτονομία (Ellul 1964 : 79-132). Αυτά τα χαρακτηριστικά διερευνώνται σε κεφάλαια που πραγματεύονται τους τρόπους με τους οποίους μετασχηματίζουν την οικονομία, το κράτος και τις λεγόμενες τεχνικές του ανθρώπου, όπως η εκπαίδευση, η διασκέδαση και ο επαγγελματικός προσανατολισμός.

Ένα από τα κεντρικότερα σημεία στην ανάλυση της τεχνικής, είναι ο τρόπος με τον οποίο ο Ellul την διαφοροποιεί από την υλικότητα των μηχανών. Ορισμένοι κοινωνικοί επιστήμονες όριζαν την τεχνική ως το «σύνολο των οργανωμένων κινήσεων και πράξεων, που ήταν κυρίως χειρωνακτικές, και που στόχευαν συνολικά στην επίτευξη ενός φυσικού, χημικού ή οργανικού αποτελέσματος» (Ellul 1964 : 11-12). Για τον Ellul, τέτοιου είδους ορισμοί δεν μπορούν να συλλάβουν την ολότητα του τεχνικού φαινομένου στη νεωτερικότητα, διότι κι όταν ακόμα εκτείνονται πέραν του στενού πλαισίου της εργασίας, αφορούν αποκλειστικά πρακτικές του σώματος.

Ακριβέστερα, η τεχνική, σήμερα, δεν περιορίζεται πια στον τομέα της παραγωγής, δηλαδή στις διάφορες μηχανές και μηχανήματα, με αποτέλεσμα να μην συνδέεται με

αιτιατό τρόπο η ισχύς της τεχνικής με την πληθωρική παρουσία των τεχνικών αντικειμένων. Η μηχανή ήταν σίγουρα αναγκαία στα πρώτα βήματα του τεχνικού φαινομένου, αλλά ήταν η τεχνική αυτή η οποία εισήγαγε αποτελεσματικά την μηχανή σε μια κοινωνία, η οποία ήταν καθόλα απροετοίμαστη.

Κατά τον Ellul, χρειαζόταν η τεχνική για να προσαρμόσει τον άνθρωπο σε αυτή τη νέα πραγματικότητα. Ωστόσο, ενώ η μηχανή έχει παύσει πια να αποτελεί πυρηνικό στοιχείο της, συνιστά το ιδανικό, τον αδιαφιλονίκητο στόχο του τεχνικού φαινομένου. Υπό αυτή την έννοια, η τεχνική, υπερβαίνοντας, κατά κάποιον τρόπο, την μηχανή, αυτονομείται, ενώ η τελευταία, ως ψυχρό αντικείμενο, καθίσταται η ψυχή και το σώμα της μελλοντικής κοινωνίας (Ellul 1964 : 4-9). Ο Ellul συχνά κατηγορείται για ανθρωπομορφισμό. Αν κάτι τέτοιο μπορεί να ειπωθεί, αυτό συμβαίνει διότι ο άνθρωπος έχει γίνει «τεχνομορφικός», υπό την έννοια ότι έχει επενδύσει τη ζωή του σε ένα απέραντο σύνολο μεθόδων, μηχανών, τεχνικών και ορθολογικών μοντέλων οργάνωσης.

Με την έννοια της προόδου να έχει καταστεί το νέο κοσμοείδωλο, η μηχανή «κοινωνικοποιείται». Ο,τι συνέβαινε αποκλειστικά στην εργασιακή διαδικασία και την εργοστασιακή ζωή, αποτελεί πλέον την εικόνα της μοντέρνας κοινωνικής ζωής. Η ουσία της τεχνικής είναι η λογική στην πράξη, η διαρκής εκλογίκευση και συστηματοποίηση όλης της ανθρώπινης δραστηριότητας. Όλες οι ανθρώπινες ανάγκες και επιθυμίες προσαρμόζονται στον τεχνητό και ορθολογικό τρόπο του «είναι». Η εύρεση της αποδοτικότητας είναι ένα εγχείρημα που δεν συναντά φραγμούς. Σήμερα, όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες υπόκεινται στην τεχνική, η οποία δεν ανέχεται να συνυπάρχει με μη τεχνικά ζητήματα, όπως η θρησκεία ή η τέχνη. Ακόμη και η κοινή γνώμη, για τον Ellul, αποτελεί προϊόν της τεχνικής, και όχι ένα αντίβαρο στην κυριαρχία της.

Βάσει των παραπάνω, δεν είναι ορθό πια να μιλάμε για «τον άνθρωπο και τη μηχανή», ως δύο οντότητες οι οποίες βρίσκονται η μια απέναντι στην άλλη, απολαμβάνοντας μια, κατά το μάλλον ή ήττον, αυτονομία. Δεδομένου ότι η τεχνική, έχοντας αποσπασθεί από τη μηχανή, την έχει καταστήσει δεύτερη φύση του ανθρώπου, είναι λάθος να βλέπουμε την τεχνική ως μια ακραιφνή δραστηριότητα των χεριών. Η τεχνική της προπαγάνδας, για παράδειγμα, το αποδεικνύει. Η μονολιθική

τεχνική έχει παύσει να είναι πια ένα μυϊκό ζήτημα. Αντίθετα, είναι ένα διανοητικό ζήτημα.

Το τεχνικό φαινόμενο αναπαράγεται κατά τρόπο αυτόματο, χωρίς την απαίτηση της δημιουργικής παρέμβασης έστω ενός διακριτικού ανθρώπινου χεριού. Συνεπώς, η τεχνική είναι εκτός ελέγχου. «Το γεγονός ότι ο αριθμός «4» είναι μεγαλύτερος του «3» δεν αφήνει περιθώρια προσωπικής ερμηνείας». Ομοίως, δεν υπάρχει επιλογή μεταξύ δύο μεθόδων, όταν τα αποτελέσματα της μιας, έχοντας εξετασθεί με μαθηματικό τρόπο, είναι αναμφιβόλως καλύτερα της άλλης. Μια χειρουργική επέμβαση, η οποία μέχρι εχθές δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί, αλλά που σήμερα είναι εφικτή, δεν αποτελεί προϊόν επιλογής. Απλώς υπάρχει και η τεχνική πρόοδος θα επιλέξει τα μέσα με τα οποία θα προχωρήσει (Ellul 1964 : 80-83). Ο άνθρωπος, για τον Ellul, δεν έχει ουσιαστικά καμία επιλογή. Ακόμα και όταν εγκαταλείπει μια μέθοδο, αυτή του η πράξη απορρέει από την αναζήτηση περισσότερης αποδοτικότητας, δηλαδή, ενός καλύτερου μέσου.

Ο σύγχρονος άνθρωπος είναι πεπεισμένος για την εγγενή ανωτερότητα της τεχνικής, με αποτέλεσμα κάθε επάγγελμα να είναι προσανατολισμένο στην ανακάλυψη τεχνικών βελτιώσεων. Υπό το καθοδηγητικό φως της τεχνολογικής προόδου, οι άνθρωποι από κοινού εφευρίσκουν νέες τεχνικές, οι οποίες προκαλούν το φαινόμενο της «αυτο-υποστηριζόμενης ανάπτυξης».

Πιο συγκεκριμένα, μια οποιαδήποτε τεχνική καινοτομία σε έναν τομέα επηρεάζει κατά τρόπο αναπόφευκτο κι άλλους τομείς της ανθρώπινης διάνοιας. Η εμφάνιση μιας νέας τεχνικής μορφής συνιστά ένα είδος προανακρούσματος για διαδοχικές ανακαλύψεις και εφευρέσεις. Ο Ellul χρησιμοποιεί το παράδειγμα του κινητήρα εσωτερικής καύσης, ο οποίος, κατά κάποιον τρόπο, αποτέλεσε προϋπόθεση για την ανάπτυξη συσκευών όπως το αυτοκίνητο.

Η θέση του ανθρώπου σε αυτή τη διαδικασία είναι εντελώς συμπτωματική. Στη βάση της ταύτισης της επιστήμης με την τεχνολογία, ο Ellul αναπαράγει τις φωνές των επιστημόνων που δεν μπορούσαν να φέρουν ευθύνη για τις ανακαλύψεις τους, ακριβώς λόγω της τυχαίας τους θέσης. Ο Werner Heisenberg (1971 : 195), για παράδειγμα, προσυπογράφει τα συμπεράσματα του: «αν ο Einstein δεν είχε ανακαλύψει τη θεωρία της σχετικότητας, κάποιος άλλος θα την ανακάλυπτε αργά ή γρήγορα. Αν ο Hahn δεν είχε ανακαλύψει το ουράνιο, ίσως ο Fermi ή ο Joliot να το

είχαν. Γι αυτό, ο άνθρωπος που κάνει μια ανακάλυψη δε μπορεί να φέρει ευθύνη για τις συνέπειες των ανακαλύψεών του. Απλώς, ήταν τοποθετημένος στο σωστό σημείο της Ιστορίας, κάνοντας αυτό που έμαθε να κάνει». Στα λόγια του Heisenberg, βρίσκεται όλη η σημασία του τεχνικού φαινομένου, που είναι σχεδόν καταδικασμένο από την φύση του να αυτοαναπτύσσεται.

Παράλληλα, η τεχνική προϋποθέτει την καθολική ενσωμάτωση των επιμέρους τεχνικών και τεχνολογικών συστημάτων, προκειμένου να επιτύχει τον απαραίτητο συντονισμό των λειτουργιών που απαιτεί η διατήρηση της ενότητας του φαινομένου. Η τεχνική δεν μπορεί παρά να είναι ένα ενοποιημένο και ενοποιητικό σύστημα. Ο Ellul βλέπει την εξουσία στην τεχνολογική κοινωνία συγκεντρωμένη στα χέρια των τεχνικών, κατάσταση που συνεπάγεται την ανάδυση μίας νέας ολιγαρχίας, της «τεχνοκρατίας», η οποία αναπόφευκτα θα καταστήσει παρωχημένες όλες τις προγενέστερες μορφές δεσποτισμού που γνώρισε η ανθρωπότητα.

Ωστόσο, όπως περιγράφει αργότερα στην «Πολιτική Αυταπάτη» (Ellul 1967), ακόμα και αυτή η νέα αριστοκρατία παραμένει πάντα δέσμια (conditioned) του τεχνικού φαινομένου, όπως ακριβώς και κάθε άλλο είδος πολιτικής διεύθυνσης, δεδομένου ότι η τεχνική είναι αυτή που ορίζει τα πολιτικά ζητήματα τα οποία στη συνέχεια οι ειδικοί καλούνται να διαχειριστούν. Με δύο λόγια, η τεχνική κυβερνά το κράτος και όχι το αντίθετο. Ιδιαίτερα, η ικανότητα του ανθρώπου να λαμβάνει ελεύθερα αποφάσεις έχει υπονομευθεί από έναν εμμονικό εναγκαλισμό με την επιστημονική και τεχνολογική αλλαγή. Η ελευθερία υπάρχει μονάχα στην επιλογή του επόμενου βήματος, στη λογική της διαρκούς και αναπόφευκτης εξέλιξης.

Η ποσοτικοποίηση των πάντων, το γεγονός ότι τομείς, όπως η ιατρική και η εκπαίδευση, υπόκεινται πια σε αναλύσεις εισροών - εκροών, κόστους - κέρδους, με μοναδικό στόχο την αναζήτηση ενός καλύτερου, πιο αποδοτικού τρόπου, αποδίδει στο τεχνικό σύστημα έναν χαρακτήρα ολοκληρωτικό. Είναι αξιοσημείωτο, σύμφωνα με την ανάλυση του Ellul, ότι ακόμα και στις περιπτώσεις που αμφισβητείται η τεχνολογική αιτιοκρατία και η θέαση της τεχνολογίας ως ένα φαινόμενο με γραμμική πορεία, η καθολικότητα του συστήματος δείχνει να μη μπορεί να υπονομευθεί.

Παρά το γεγονός ότι στα λόγια του Ellul είναι ιδιαίτερα έντονη μια στάση απόλυτης παθητικότητας, ο ίδιος σημειώνει ότι δεν αρνείται την ελευθερία του ανθρώπου ως ιστορική δυνατότητα. Απεναντίας, θεωρεί ότι η διαφυγή από το σιδερένιο κλουβί της

τεχνικής μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από αυτό που ονομάζει «ηθική της μη δύναμης», ηθική που, θέτοντας όρια στην τεχνική πρακτική, επιχειρεί να δημιουργήσει έναν εναλλακτικό τρόπο του «τεχνολογικώς είναι» (Ellul 1989 : 23-36). Αυτή η θέση, την οποία συναντάμε ξανά στον Hans Jonas με όρους «ευρετικής του φόβου» (Jonas 1984 : 22), δηλαδή του να λαμβάνεται υπόψη πάντα το χειρότερο δυνατό σενάριο πριν την ανάληψη του οποιουδήποτε τεχνολογικού εγχειρήματος, στηρίζεται, θα λέγαμε, σε θεολογικά κριτήρια παρά σε δεοντολογικά θεμέλια.

Ο Ellul ανήκει στους κλασσικούς φιλοσόφους της τεχνολογίας, οι οποίοι εκκινώντας από μία ριζική διάκριση μεταξύ της τεχνολογίας και της κοινωνίας, ορίζουν τον άνθρωπο ως τον μόνο υπεύθυνο για την απελευθέρωσή του. Ωστόσο, το όραμα που προσπαθεί να σκιαγραφήσει μέσα από τις μελέτες και τις αναφορές του στη Βίβλο, δεν συνιστά μια πειστική απάντηση στο αδιέξοδο που περιγράφει.

Από τη μεριά του, ο Winner, σε όλο το βιβλίο του, δεν αρνείται να αναγνωρίσει την «προκλητικότητα» των επίμονων ερωτημάτων που θέτει ο Ellul στην «Τεχνολογική Κοινωνία», αυτού του «αριστουργήματος στη βιβλιογραφία για την αυτόνομη τεχνολογία» (Winner 1977 : 41). Μάλιστα, υιοθετεί τη θέση του συγγραφέα ότι η τεχνολογία συνιστά το πιο διακριτό χαρακτηριστικό των νεωτερικών κοινωνιών. Παρά ταύτα, δεν μπορεί να δεχθεί το συνολικό όραμα του Ellul, το οποίο λόγω του ντετερμινισμού και του απλουστευτικού του χαρακτήρα, εκπίπτει σε ένα εντελώς μη ρεαλιστικό μετα – αφήγημα. Ταυτόχρονα, ο ιδιοσυγκρασιακός λόγος του Ellul και ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται τις έννοιες και τα ιστορικά γεγονότα, καθιστά μια νηφάλια προσέγγιση της πολυπλοκότητας του τεχνολογικού πολιτισμού εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα (Winner 1977 : 130).

Ο Winner, ιδιαίτερα, επηρεασμένος από το πολλά υποσχόμενο ρεύμα των λεγόμενων «Σπουδών για την Επιστήμη και την Τεχνολογία (Science and Technology Studies, STS)», αμφισβητεί την γραμμικότητα της τεχνολογικής ανάπτυξης. Η «Τεχνολογία» για τον Ellul συνιστά μια μονολιθική δύναμη, που υπακούει στην αυτό-αναπαραγόμενη δυναμική της και παράγει αποτελέσματα με καθολική ισχύ. Ωστόσο, πλήθος περιπτωσιολογικών μελετών έχουν αναδείξει την σημασία του πολιτισμικού πλαισίου, χρησιμοποιώντας ένα είδος τεχνολογικού σχετικισμού απέναντι στην προαναφερόμενη χαρακτηρισολογία του τεχνικού φαινομένου.

Η θέαση της τεχνολογίας και της τεχνολογικής ανάπτυξης ως γραμμικής διαδικασίας, καθιστά κάθε ερώτημα για το τι έπεται άνευ νοήματος (Winner 1977 : 131). Ταυτόχρονα, αγνοεί την ύπαρξη των αποτυχημένων καινοτομιών, συντηρώντας το στρεβλό ιδεολόγημα του φαταλισμού και της τελεολογίας.

Κατά δεύτερον, δεν δέχεται την άποψη του Ellul για την ταύτιση της επιστήμης με την τεχνολογία και της εφεύρεσης με την εφαρμογή των τεχνικών επιτευγμάτων. Αντίθετα, διατηρεί τη διάκριση που είχε ήδη κάνει ο Henryk Skolimowski ανάμεσα στην επιστήμη ως ένα συγκεκριμένο «σώμα γνώσης», και την τεχνολογία ως έναν συγκεκριμένο τρόπο πρακτικής εφαρμογής (Winner 1977 : 63-64). Πολύ δε περισσότερο, δε συμεριζείται την άποψη του Γάλλου θεολόγου για αυτό που ονομάζει «θρίαμβο της Τεχνικής». Σε αντίθεση με τον Mumford, ο οποίος απέδιδε την γέννηση και την επικράτηση της αυταρχικής πολυτεχνικής στην εμφάνιση της «μεγαμηχανής», δηλαδή της άκαμπτης, ιεραρχικής κοινωνικής οργάνωσης που χρονολογείται με την ανάπτυξη των μεγάλων στρατών και των οργανωμένων ενώσεων των εργατών, ή τον Horkheimer, που επέστρεφε στα θεμέλια του Χριστιανισμού, ο Ellul πιστεύει ότι το τεχνικό φαινόμενο οφείλει την κατίσχυσή του σε συνδυασμό ιστορικών, γεωγραφικών, πληθυσμιακών και οικονομικών λόγων (Winner 1977 : 118-121). Παραμένει, πάντως, θύμα του απλουστευτισμού, μια και όλα κατατείνουν στην ολοκληρωτική νίκη της μονολιθικής Τεχνολογίας.

Ωστόσο, η σημαντικότερη διαφοροποίηση μεταξύ τους θα κορυφωθεί σε αυτό που στη συνέχεια θα ονομασθεί «θεωρία της πολιτικής των τεχνολογιών (theory of technological politics)», θεωρία η οποία κατέχει κεντρική θέση στην προβληματική του Winner.

Η συγγραφή του «Autonomous Technology» συμπίπτει με τον απόηχο των έντονων συζητήσεων στους κύκλους των διανοουμένων για το ζήτημα της σχέσης της νέας τάξης των ειδικών με την πολιτική εξουσία, σε μια δημοκρατική, τεχνολογική κοινωνία. Από τη μια μεριά, υπήρξαν στοχαστές, όπως ο Emmanuel Mesthene, ο οποίος έβλεπε στην τάξη των τεχνοκρατών μια ελπιδοφόρα δύναμη, ικανή να σχεδιάσει και να εφαρμόσει με απόλυτη αποτελεσματικότητα κοινωνικές πολιτικές. Στη δική του ανάλυση, η έννοια της τεχνολογίας προκύπτει ως μια συστηματική «οργάνωση της επιστημονικής γνώσης για την επίτευξη πρακτικών σκοπών» (Mesthene 1970 : 25).

Ο Mesthene θεωρούσε ότι η δημοκρατία στο «βιομηχανικό κράτος» του Galbraith, δεν μπορεί να είναι η δημοκρατία με το περιεχόμενο του παρελθόντος. Για τον ίδιο, η δημοκρατία δε συνιστά μια διευθέτηση της πολιτικής με υπερϊστορικό περιεχόμενο, αλλά οφείλει να αναπροσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα. Προτείνει την ιδιαίτερος δημοφιλή θέση για τον περιορισμό του «δήμου» στην δυνατότητά του να ανακαλεί του ειδικούς, χωρίς, ωστόσο, να μπορεί να ελέγξει πλήρως και να καθοδηγήσει με αυτόνομο τρόπο τη σύνολη πολιτική (policy) (Mesthene 1970 : 76-77).

Στο αντίπαλο άκρο, οι φωνές των Don Price, Herbert Marcuse και κυρίως του John McDermott, δεν συμμερίζονταν την αισιοδοξία του Mesthene, επιδιώκοντας να απομυθοποιήσουν την ευεργετικότητα της κοινωνίας ως τεχνοκρατίας. Ο McDermott, ιδιαίτερα, άσκησε σφοδρή κριτική, επηρεασμένος από τα αιματηρά γεγονότα του πολέμου στο Βιετνάμ. Κεντρική θέση του ήταν η ανάγκη να τεθούν όρια στην πρακτική και την συνεπαγόμενη εξουσία του ειδικού, και σε ένα πνεύμα τεχνολογικού νεοσκεπτικισμού, πρότεινε ένα συγκεχυμένο όραμα που συνδύαζε ψήγματα λαϊκισμού (populism) και ήπιου Λουδισμού.

Για τον McDermott, η τεχνολογία είναι ένα «αυτο-διορθωτικό σύστημα», που εξ ορισμού ενισχύει τα υπάρχοντα μοτίβα εξουσιαστικών σχέσεων, με αποτέλεσμα να εντείνεται όλο και περισσότερο μια ολοκληρωτική συγκεντροποίηση της πολιτικής εξουσίας. «Οι ανωμαλίες της τεχνολογίας μπορεί και πρέπει να αντιμετωπισθούν, όχι με λιγότερη, αλλά με περισσότερη τεχνολογία», μια και οποιαδήποτε προσπάθεια να τεθούν όρια στην τεχνολογική καινοτομία είναι καταδικασμένη σε αποτυχία (McDermott 1969 : 99).

Από τη δική του οπτική, ο McDermott εισάγει την ιδέα της αυτονομίας της τεχνολογίας, υπό την έννοια ότι ο μόνος τρόπος να επιλυθούν ζητήματα που συνδέονται με την τεχνολογία, είναι η περαιτέρω χρήση τεχνολογικών μέσων.

Οι παραπάνω στοχαστές συμφωνούσαν στο ότι η εξουσία στην τεχνολογική κοινωνία είναι συγκεντρωμένη στα χέρια των ειδικών, οι οποίοι λαμβάνουν αποφάσεις με μη δημοκρατικό τρόπο. Υπό αυτή την έννοια, η σύγχρονη κοινωνία συνιστά μια τεχνοκρατία, η οποία κανοναρχείται από την τεχνικοεπιστημονική ορθολογικότητα. Ο Winner, ενώ δεν αρνείται την παρακαταθήκη των κριτικών της τεχνοκρατίας, επιθυμεί να τοποθετήσει το ζήτημα σε μία νέα, ριζοσπαστική βάση.

Στη θέση του ερωτήματος «ποιος είναι αυτός που κυβερνά;», ο Winner εισάγει το ερώτημα «τι είναι αυτό που κυβερνά;», ερώτημα το οποίο αγνοούν όσοι πήραν μέρος στις συζητήσεις για την τεχνοκρατία (Winner 1977 : 173). Αυτό που απουσιάζει από τις αναλύσεις τους είναι το γεγονός ότι η εξουσία στην τεχνολογική κοινωνία δεν ασκείται από μεμονωμένες, ελιτίστικες ομάδες ειδικών, αλλά από τα διάφορα τεχνολογικά συστήματα, τα οποία, σε τελική ανάλυση, καθορίζουν τα ηθικοπολιτικά ζητήματα που στη συνέχεια διαμορφώνουν τον πολιτικό βίο.

Η θέση του Winner ότι η πολιτική ζωή εξουσιάζεται από τα τεχνολογικά συστήματα, του επιτρέπει να ορίσει την εξουσία στη μοντέρνα κοινωνία ως «κατακερματισμένη» (Winner 1977 : 186-187). Συνεπώς, στο ερώτημα για το «τι είναι αυτό που κυβερνά;», ο Winner δεν συμφωνεί με τη θέση του Ellul, κατά την οποία η μονολιθική Τεχνική είναι αυτή που κυβερνά το κράτος (προκαλώντας το φαινόμενο της «πολιτικής αυταπάτης»), αλλά, αντίθετα, οι τεχνολογίες που βρίσκονται εντός της σύνολης «τεχνολογικής αρένας». Η κατάσταση αυτή ονομάζεται «θεωρία της πολιτικής των τεχνολογιών (theory of technological politics)» και συνιστά ένα ενδιαφέρον σημείο απομάκρυνσης από την ανάλυση του Ellul, δεδομένου ότι η τεχνολογία παρουσιάζεται ως το αποτέλεσμα πολιτικών επιλογών, και όχι μια απολιτική δύναμη, χωρίς ανθρώπινη γενεαλογία.

Συγκεκριμένα, κατά τον Winner η πολιτική ισχύς των τεχνολογιών ενδυναμώνεται μέσα από τους μηχανισμούς της «τεχνολογικής κατηγορικής προσταγής (technological imperative)» και της «αντίστροφης προσαρμογής (reverse adaptation)» (Winner 1977 : 243-256) . Σύμφωνα με την τεχνολογική κατηγορική προσταγή, οι ανθρώπινες ανάγκες μεταφράζονται σε ανάγκη για περισσότερη τεχνολογία. Η τεχνολογία είναι ένα σύστημα «αυτο-διορθωτικό», όπως υποστήριζε ο McDermott, υπό την έννοια ότι η λύση στα προβλήματα που απορρέουν από την τεχνολογία είναι ακόμη περισσότερη τεχνολογία. Θα μπορούσαμε, με δυο λόγια, να ονομάσουμε την εν λόγω κατάσταση ως «τεχνολογικό σύμπλεγμα (technology complex) ».

Σπέρματα της λεγόμενης «αντίστροφης προσαρμογής» μπορούμε να ανιχνεύσουμε ήδη στις αναλύσεις του Marx, ο οποίος έβλεπε τον εργάτη του εργοστασίου να έχει μετατραπεί σε ένα απλό «εξάρτημα της μηχανής». Ενώ ο συνηθισμένος τρόπος θέασης των τεχνικών πραγμάτων μας καθιστά καθόλα ικανούς να προσαρμόσουμε την τεχνολογία στους σκοπούς μας, τα τεχνολογικά συστήματα δύνανται να

προσαρμόσουν εμάς στους δικούς τους σκοπούς της διατήρησης και ανάπτυξης. Ένα παράδειγμα.

Η NASA, ήδη από το πρώτο ταξίδι στη σελήνη, προτείνει διαρκώς νέα προγράμματα, όπως εξερευνήσεις στον Άρη και αλλού, υποστηρίζοντας ότι αυτά τα προγράμματα είναι εντελώς απαραίτητα, έτσι ώστε να μη χρειαστεί να «αποσυναρμολογηθεί» η τεχνολογική και βιομηχανική ικανότητά της να κατασκευάζει διαστημόπλοια, αναπτύσσοντας και εξελίσσοντας τις υπάρχουσες μεθόδους. «Δώστε στο σύστημα να κάνει κάτι. Το οτιδήποτε. Ακόμα και να πηγαίνει σε άγνωστους προορισμούς» (Winner 1977 : 245). Η τεχνολογία του διαστημόπλοιου πρέπει διαρκώς να γίνεται «καλύτερη», με αποτέλεσμα να καθίσταται αυτοσκοπός και να διαμορφώνει τα υπάρχοντα μέσα ανάλογα με τους δικούς της στόχους.

Έχοντας προσπαθήσει λοιπόν να εντοπίσει την έκφραση της αυτονόμησης της τεχνολογίας στην τεχνολογική πολιτική, ο Winner αρθρώνει μία πρόταση εφαρμογής στην πράξη μιας ηθικής της αντεξουσίας, ή της ηθικής της μη ισχύος, που διατυπώθηκε από τον Ellul, ως μοναδική διαφυγή από τον υπάρχοντα τρόπο «συνύπαρξης με την Τεχνολογία».

Σχεδόν κάθε φιλόσοφος που ασχολήθηκε με το ζήτημα της τεχνολογίας, ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο προσέγγιζε τον όρο, επιχειρούσε μια διέξοδο, ένα πρόταγμα. Πολλοί ήταν αυτοί που ήλπιζαν στην κατασκευή ή την ανακάλυψη μιας εναλλακτικής, απελευθερωτικής τεχνολογίας, όπως οι Marcuse και Bookchin, οι οποίοι, τελικά, δεν έκαναν τίποτα παραπάνω από μία άνευ επιστροφής πτήση στην ουτοπία (Winner 1977 : 326).

Ακόμα και οι αξιόλογες περιπτώσεις στοχαστών που ήθελαν να διαμορφώσουν ένα διαφορετικό είδος τεχνολογικής αλλαγής συμβατό με μία διαφορετική κοινωνική ζωή, βρέθηκαν αντιμέτωποι με την παντελή έλλειψη γνώσης. Όπως σημειώνει και ο David Noble (1995 : 36), ασκώντας κριτική στα ουτοπικά οράματα που θυσιάζουν το τώρα για το μέλλον, «οι υπάρχουσες τεχνολογίες αντανakλούν αιώνες τεχνολογικής ανάπτυξης σε ένα συγκεκριμένο μονοπάτι, και η ανάπτυξη εναλλακτικών τεχνολογιών, κατά όμοιο τρόπο, απαιτεί χρόνια στοχασμού, έρευνας και πρακτικού πειραματισμού. Θα είναι αδύνατο να ακυρωθεί η παρακαταθήκη των βιομηχανικών και επιστημονικών επαναστάσεων σε μια νύχτα».

Παράλληλα, προτάγματα όπως αυτό του Mumford, που υποστήριζε μια επιστροφή σε παραδοσιακές, μικρής κλίμακας τεχνικές, αγνοούν το γεγονός ότι ο κόσμος που υποστήριζε μία τέτοια πραγματικότητα δεν υπάρχει πια, αποπνέοντας, σε τελική ανάλυση, ένα είδος υποτακτικού ρομαντισμού (Winner 1977 : 328). Οι τεχνολογίες, ως μορφές ζωής, δεν συνιστούν απλά εργαλεία προς χρήση, αλλά, πολύ περισσότερο, αποτελούν δεύτερη φύση του ανθρώπου. Συνεπώς, δεν είναι πιθανή η απομόνωση τους, χωρίς ταυτόχρονα να αλλάξει τόσο η επιφάνεια όσο και το περιεχόμενο του κοινωνικού ιστού.

Ο Winner (1977 : 330) διαφωνεί με όλες αυτές τις προτάσεις και προωθεί μια ενδιαφέρουσα θέση, την οποία ονομάζει «επιστημολογικό Λουδισμό», με στόχο να ανασύρει στην επιφάνεια τις κοινωνικές και πολιτικές προϋποθέσεις που ενυπάρχουν στη σύγχρονη τεχνολογία. Σε αντίθεση με τους Λουδίτες του παρελθόντος, η μέθοδος του επιστημολογικού Λουδισμού δεν αφορά στο «σπάσιμο» των μηχανών, αλλά επιχειρεί να «αποσυναρμολογήσει» τα τεχνολογικά συστήματα προκειμένου να αναδείξει αφενός, τα διάφορα είδη εξαρτημένης συμπεριφοράς σε συγκεκριμένους εξοπλισμούς και αφετέρου, τους τρόπους με τους οποίους τα ευρείας κλίμακας συστήματα επιδρούν στην καθημερινή διάδραση των ανθρώπων.

Κατά τον Winner, αυτό μπορεί να συμβεί με δύο τρόπους. Ένα βήμα θα μπορούσε να αποτελέσει η από κοινού συμφωνημένη αποστασιοποίηση των πολιτών από ορισμένες τεχνολογίες, όπως το αυτοκίνητο, παράγοντας, κατά συνέπεια, τις εμπειρίες του στερητικού συνδρόμου που βιώνει, για παράδειγμα, ο τοξικομανής που αποκόπτεται από τα ναρκωτικά. Με αυτό το πείραμα, μπορούμε, καταγράφοντας τα αποτελέσματα των πειραμάτων, να ρίξουμε φως στις σχέσεις μας με την αντίστοιχη τεχνολογία, τον τρόπο που μας επηρεάζει και, τελικά, να αποφασίσουμε για το αν θέλουμε να αποκατασταθεί (Winner 1977 : 332).

Ο δεύτερος τρόπος από την άλλη, δεν απαιτεί καμία ενεργητική πράξη. Αντιθέτως, όπως γράφει, «τα καλύτερα πειράματα μπορούν να διεξαχθούν με το να αρνηθούμε απλώς να επισκευάζουμε τα τεχνολογικά συστήματα όταν καταρρέουν» (Winner 1977 : 333). Επιχειρώντας ένα χτύπημα στην τεχνολογική κατηγορική προσταγή, ο Winner προτείνει να παύσουμε να χρησιμοποιούμε τεχνολογικά μέσα για τα προβλήματα που συνδέονται με την τεχνολογία και να τολμήσουμε να σκεφτούμε νέες μορφές κοινωνικοτεχνικής ζωής.

Απηχώντας την κραυγή αγωνίας του Προμηθέα στο έργο του Αισχύλου, ο Winner επανεισαγάγει ορισμένες από τις πιο θεμελιακές επιφυλάξεις της αρχαιοελληνικής φιλοσοφικής παράδοσης για την τεχνική δραστηριότητα. Ο αμερικανός φιλόσοφος αρθρώνει έναν τεχνηματικό (artifactist) λόγο, σύμφωνα με τον οποίο οι αναμφισβήτητες συνέπειες των τεχνημάτων πρέπει να αποτελέσουν πεδίο εκτεταμένων συζητήσεων για το αν αυτές οι συνέπειες πρέπει ή όχι να προωθούνται.

Με τον επιστημολογικό Λουδισμό, οι τεχνολογίες καθίστανται ένοχες μέχρις αποδείξεως της αναγκαιότητάς τους ή της αθωότητάς τους, ενώ το βάρος της απόδειξης δεν βρίσκεται σε αυτούς που θα εφαρμόσουν τα πειράματα του Winner, αλλά στις ίδιες τις τεχνολογίες.

Εμπεριέχουν Πολιτικές Ιδιότητες τα Τεχνήματα;

Παρά το γεγονός ότι το «Autonomous Technology (1977)» επιτάσσει τη σύλληψη της τεχνολογίας ως «πολιτικό φαινόμενο», επιτυγχάνοντας, με αυτό τον τρόπο, καίρια διανοητικά χτυπήματα σε καθιερωμένες αντιλήψεις περί της τεχνολογίας και της θέσης της στον μοντέρνο κόσμο, το εν λόγω βιβλίο δεν περιλαμβάνει απτά παραδείγματα των τρόπων με τους οποίους τα τεχνικά πράγματα δύνανται να έχουν πολιτικές ποιότητες. Σε αυτό το σημείο, ο Winner δείχνει να ακολουθεί τα «νωπά χνάρια» των κλασικών φιλοσόφων της τεχνολογίας, υιοθετώντας κι ο ίδιος έναν μη εμπειρικό τρόπο γραφής.

Ωστόσο, στη συλλογή των άρθρων του, με τίτλο «The Whale and the Reactor» που εκδίδεται το 1986, κάνει την, κατά Kroes και Meijers (2000), «εμπειρική στροφή», προσφεύγοντας σε πολύ συγκεκριμένα ιστορικά παραδείγματα, με τη βοήθεια των οποίων επιδιώκει να μεταφράσει την τεχνολογία σε γλώσσα πολιτικής θεωρίας, ήτοι, να ερμηνεύσει και να παρουσιάσει τα πολιτικά αποτελέσματα της νεωτερικής τεχνολογίας. Η εμπειρική του στροφή, η στροφή του προς το «ειδικό», αποδεικνύει ότι η φιλοσοφία για τον Winner «πρέπει να βασίζεται σε εμπειρικές επαρκείς περιγραφές, που να αντικατοπτρίζουν τον πλούτο και την πολυπλοκότητα της σύγχρονης τεχνολογίας» (Kroes, Meijers 2000 : xix).

Εξετάζοντας το πολύκροτο άρθρο «Do Artifacts Have Politics? (1980) », το οποίο αναμφίβολα αποτελεί ένα από τα πιο διάσημα κείμενα σε όλη τη βιβλιογραφία των «Σπουδών για την Επιστήμη και την Τεχνολογία (STS) », διακρίνουμε δύο κατηγορίες, ή αλλιώς, δύο τρόπους κατά τους οποίους το πολιτικό ενυπάρχει στο τεχνολογικό, ήτοι, τρόπους κατά τους οποίους «τα (τεχνικά) πράγματα δύνανται να κάνουν πράγματα», όπως θα πει πολύ αργότερα ο Peter-Paul Verbeek (2005) από άλλη οπτική. Αφενός, λοιπόν, υπάρχουν τεχνολογικά αντικείμενα τα οποία είναι σχεδιασμένα κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επιτύχουν, συνειδητά ή μη, συγκεκριμένα κοινωνικά αποτελέσματα, και αφετέρου, τεχνουργήματα που είναι «εγγενώς πολιτικά», τεχνουργήματα που «απαιτούν» τη δημιουργία συγκεκριμένων πολιτικών σχέσεων, ως όρους λειτουργίας τους (Winner 1980 : 123).

Η πρώτη κατηγορία αφορά τεχνήματα τα οποία, σκοπίμως, κατά τον σχεδιασμό τους, φέρουν πολιτικές συνέπειες, με το παράδειγμα του Robert Moses και τις χαμηλές

γέφυρες που οδηγούν στις παραλίες του Long Island να βρίσκεται σε περίοπτη θέση στην ανάλυση του Winner. Σε αυτή την κατηγορία, στην οποία ο σχεδιαστής επιδιώκει μια κοινωνική κατάσταση και μεταφέρει την «εντολή» στο σώμα της τεχνολογίας, οι πολιτικές συνέπειες προϋπάρχουν της χρήσης. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να εμφιλοχωρήσει το ινστραμενταλιστικό στοιχείο (Winner 1980 : 125), όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, στην περίπτωση αναλύσεων της τηλεόρασης, η οποία δεν ερμηνεύεται βάσει των μορφών ζωής που εκπροσωπεί, αλλά βάσει των τρόπων κατά τους οποίους δύναται είτε, να προάγει την υπόθεση του πολιτισμού, είτε, να μεταδίδει και να παρουσιάζει πνευματικά σκουπίδια σε ένα α-μοραλιστικό κοινό (Bellah 1985 : 280-281). Υπό αυτή την έννοια, το πολιτικό αποτέλεσμα εξακολουθεί να βρίσκεται σε ισχύ, χωρίς να απαιτείται η διαρκής, δημιουργική παρουσία του σχεδιαστή της τεχνολογίας. Η αναλογία με τη νομοθεσία και τη νομοθετική πράξη ειδικότερα, είναι παραπάνω από εμφανής.

Εν προκειμένω, το χαμηλό ύψος των εν λόγω γεφυρών απέτρεπε τη διέλευση των δημόσιων λεωφορείων, τα οποία εξυπηρετούσαν κυρίως τα οικονομικώς χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, με αποτέλεσμα να εμποδίζεται αποτελεσματικά η παρουσία των μειονοτήτων και των χαμηλόμισθων στα πάρκα και τις παραλίες. Αντίθετα, οι λευκοί αστοί που οδηγούσαν αυτοκίνητο δεν αντιμετώπιζαν αντίστοιχο πρόβλημα. Προς επίρρωση αυτού, ο Winner παραπέμπει στον βιογράφο του Moses, Robert Caro (Winner 1980 : 123-124), ο οποίος ισχυρίζεται ότι ο ίδιος (Moses) σχεδίασε τις γέφυρες με τέτοιον τρόπο, όντας υπό το κράτος ρατσιστικών κινήτρων και αντιπάθειας προς τις κατώτερες τάξεις.

Ένα, κατά τα άλλα, συνηθισμένο και αθώο τεχνούργημα παρουσιάζεται ως ενσάρκωση μιας πολιτικής κατάστασης του χειρίστου είδους, αναγκάζοντάς μας να εγκαταλείψουμε το αφελές σχήμα «αντικειμένου – χρήσης», που αποδίδει την πολιτική ουδετερότητα στα τεχνικά πράγματα.

Ο Winner σχολιάζει ότι, παρά το γεγονός ότι το πολιτικό μήνυμα των γεφυρών, δηλαδή η κοινωνική ανισότητα, συνιστά «σαρξ της σαρκός» της συγκεκριμένης τεχνολογίας, η γέφυρα, ως τεχνούργημα, εξακολουθεί να έχει μια ευελιξία αναφορικά με τις πολιτικές της συνέπειες, υπό την έννοια ότι ένας διαφορετικός σχεδιασμός θα είχε διαφορετικά κοινωνικοπολιτικά αποτελέσματα. Αυτή η ευελιξία, ωστόσο, έρχεται να αποδυναμώσει τη θέση του, υπό την έννοια ότι, ενώ το εν λόγω

παράδειγμα παρουσιάζεται ως αντί-θεση στην περιρρέουσα εργαλειακή θέση, θα μπορούσε κάλλιστα να αποτελέσει απόδειξη αυτής, δεδομένου ότι θα συνιστούσε ένα παράδειγμα τεχνήματος εβρισκόμενο στην υπηρεσία ορισμένων πολιτικών σκοπών, οι οποίοι και έρχονται να διαμορφώσουν σε τελευταία ανάλυση την ανάπτυξή του.

Η δεύτερη, τρόπον τινά, υπο-κατηγορία του πρώτου τρόπου, κατά τον οποίο οι τεχνολογίες έχουν πολιτικά χαρακτηριστικά, προσφέρει ένα ισχυρότερο «χτύπημα» στην εργαλειακή αντιμετώπιση, περιλαμβάνοντας τεχνολογίες στις οποίες οι πολιτικές συνέπειες ενυπάρχουν σε αυτές κατά μη ηθελημένο τρόπο. Πράγματι, κατά τον Winner, «τα περισσότερα από τα πιο σημαντικά παραδείγματα τεχνολογιών με πολιτικές επιπτώσεις είναι αυτά τα οποία υπερβαίνουν τις απλές κατηγορίες του ‘‘ηθελημένου’’ και του ‘‘μη ηθελημένου’’ συνολικά» (Winner 1980 : 125), και τα οποία, σε ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, δεν αποτελούν τίποτα παραπάνω από παράγωγα υποπροϊόντα χρόνιων μοτίβων τεχνολογικής ανάπτυξης που εξακολουθούν να τελούν σε ισχύ.

Το παράδειγμα που παραθέτει ο Winner αφορά τον μηχανικό θεριστή τομάτας, ο οποίος αναπτύχθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1940 στην California. Σύμφωνα με ντοκουμέντα της εποχής, οι υπάρχουσες τομάτες ήταν ιδιαίτερος ευάλωτες ώστε να μπορούν να συλλεχθούν από τη νεοεισαχθείσα μηχανή, με αποτέλεσμα να διαμορφωθεί ένας νέος τρόπος παραγωγής λιγότερο εύγευστης, αλλά σκληρότερης τομάτας. Οι ιδιοκτήτες της εν λόγω μηχανής υπήρξαν μάρτυρες μίας άνευ προηγουμένου αύξησης της παραγωγής και μίας αντίστοιχης μείωσης του κόστους.

Ωστόσο, αυτά τα οικονομικά οφέλη ήταν άνισα διανεμημένα. Σε τελική ανάλυση και κατά τρόπο μη ηθελημένο, η νέα αυτή τεχνολογία αναδιαμόρφωσε ριζικά τις κοινωνικο-οικονομικές σχέσεις στη σύνολη παραγωγή τομάτας. Ιδιαίτερα, ο μηχανικός θεριστής ενθάρρυνε τη συγκεντροποίηση της παραγωγής σε λίγα χέρια, εκείνων δηλαδή που μπορούσαν να αγοράσουν την ακριβή μηχανή, οδηγώντας, αφενός σε μία σημαντική αύξηση στην παραγωγικότητα, και αφετέρου, στη δραστική μείωση του αριθμού μικροπαραγωγών με τη συνακόλουθη μείωση χιλιάδων θέσεων εργασίας. «Αυτό το οποίο βλέπουμε είναι μια κοινωνική διαδικασία, κατά την οποία η επιστημονική γνώση, η τεχνολογική καινοτομία και το ιδιωτικό κέρδος ενδυναμώνονται μεταξύ τους, τελώντας υπό πολύ ισχυρά μοτίβα, μοτίβα τα οποία

φέρουν το απαράμιλλο στίγμα της (χρονίως ισχύουσας) πολιτικής και οικονομικής εξουσίας» (Winner 1980 : 126).

Ο Winner μας προτρέπει να παύσουμε να χρησιμοποιούμε αποκλειστικά τη «συνηθισμένη γλώσσα» της «παραγωγικότητας», του «κόστους» ή του «εκσυγχρονισμού της παραγωγικής διαδικασίας», και να στραφούμε στους πιθανούς τρόπους κατά τους οποίους οι τεχνολογίες αποτελούν ενσαρκώσεις εξουσιαστικών σχέσεων. Πάντως, και σε αυτή την περίπτωση η ευελιξία είναι υπαρκτή, υπό την έννοια ότι διαφορετικοί τρόποι διαμόρφωσης του θεριστή τομάτας είναι καθόλα εφικτοί, ευελιξία που αυτομάτως εξαφανίζεται στην επόμενη κατηγορία που διακρίνει, κατηγορία των λεγόμενων «εγγενώς πολιτικών τεχνολογιών».

Η ύπαρξη τεχνολογιών και τεχνολογικών συστημάτων τα οποία είναι φύσει πολιτικά, κατά έναν συγκεκριμένο τρόπο, προκαλεί «ρήξεις» στον τρόπο με τον οποίο συνηθίζουμε να σκεφτόμαστε για τα τεχνικά πράγματα. Οπωσδήποτε, εκ πρώτης όψεως, μία τέτοια παραδοχή συνδέεται με έναν αφελή και υπερφίαλο, ενδεχομένως, μυστικισμό «νεκρών αντικειμένων» και μία ασυγχώρητη απομάκρυνση από την απολυτότητα της ανθρώπινης υποκειμενικότητας. Υπό αυτή την έννοια, η συγκεκριμένη κατηγορία τεχνολογιών με πολιτικά χαρακτηριστικά καθίσταται κεντρικής σημασίας.

Εξετάζοντας την ιδέα των λεγόμενων «εγγενώς πολιτικών τεχνολογιών», ο Winner «επιστρατεύει» το κείμενο του Engels με τίτλο «On Authority (Περί Κύρους) », το οποίο συνιστούσε απάντηση στις αιτιάσεις των αναρχικών περί άρνησης του κύρους. Στο αποκαλυπτικό αυτό κείμενο, που συνήθως αποτελεί, είτε μια απλή παραπομπή στις διάφορες ιστοριογραφίες των αντιπαραθέσεων εντός του επαναστατικού κινήματος, είτε χρησιμοποιείται εν είδει δικαιολόγησης της αναγκαιότητας μίας μεταβατικής σοσιαλιστικής εξουσίας, ο αμερικανός φιλόσοφος εστιάζει στην καθυπό λειτουργία των κοινωνικοτεχνικών συστημάτων του σιδηροδρόμου, του εργοστασίου και του πλοίου στα ανοιχτά της θάλασσας και στα συμπεράσματα τα οποία συνήγαγε ο συγγραφέας του Μανιφέστου (Winner 1980 : 128-129).

Σύμφωνα με την ανάλυση του Engels, η σύνολη διαδικασία παραγωγής βαμβακιού στα εργοστάσια της εποχής προϋπέθετε την ύπαρξη οργάνωσης και πειθαρχίας έτσι ώστε να ολοκληρωθεί ομαλά η παραγωγική διαδικασία. Ο καταμερισμός των εργασιών, ο συντονισμός των διαφόρων επιμέρους δραστηριοτήτων και η αποτροπή

αποτυχιών του τελικού προϊόντος απαιτούσε την συμφωνία των εργαζομένων να παραιτηθούν από κάθε ιδέα περί αυτονομίας εντός του χώρου εργασίας τους και να δεχθούν την «εξουσία του ρολογιού», εξουσία που απορρέει από τον μηχανισμό του εργοστασίου. Πράγματι, όπως γράφει, «ο αυτόματος μηχανισμός του εργοστασίου συνιστά τον πραγματικό δεσποτισμό». Βιομηχανικό σύστημα και αυταρχική εξουσία παρουσιάζονται σε τελική ανάλυση ως Siamese twins.

Κατά παρόμοιο τρόπο, τα λειτουργικά προαπαιτούμενα του σιδηροδρόμου και του πλοίου επιβάλλουν ορισμένες σχέσεις εξουσίας και υποταγής, οι οποίες «αναδύονται ανεξάρτητα από κάθε κοινωνική οργάνωση». Κανείς λογικά σκεπτόμενος δε θα πρότεινε μια δημοκρατική λειτουργία του πλοίου, επί παραδείγματι. Για τον Engels, οι ρίζες, επομένως, ενός αναπόφευκτου αυταρχισμού ανιχνεύονται στην ενασχόληση του ανθρώπου με την επιστήμη και την τεχνολογία : «Αν ο άνθρωπος κατάφερε να υποτάξει τις δυνάμεις της φύσης, τότε αυτές τον εκδικούνται υποβάλλοντάς τον σε έναν ισχυρό δεσποτισμό, ανεξάρτητο από κάθε κοινωνική οργάνωση» (Engels 1978 : 731-732). Η διαφορά θέσης με τον Marx του Κεφαλαίου, που ήλπιζε στην κατάργηση του καταμερισμού της εργασίας σε ένα μελλοντικό στάδιο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, δυσκολεύει το πρόβλημα του σοσιαλιστικού εγχειρήματος.

Για την ακρίβεια, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το ανθρωπιστικό όραμα του Marx ήταν μια κοινωνία εφάμιλλη της Αθήνας του Περικλή, με πολύ υψηλή παραγωγικότητα. Ο προκοινωνικός παράγοντας των παραγωγικών δυνάμεων είναι αυτός, που με μια μικρή ώθηση από το προλεταριάτο, θα οδηγήσει, σχεδόν αυτόματα, στην κομμουνιστική κοινωνία. Φυσικά, η ανάλυση της θεωρίας της πολιτικής των τεχνολογιών αναγνωρίζει τα όρια του μαρξιστικού προτάγματος. Μπορεί κανείς με ασφάλεια να υποστηρίξει σήμερα, ότι ο καταμερισμός της εργασίας συνιστά μια παρελθούσα κατάσταση; Η πραγματικότητα διαψεύδει τις πιο αισιόδοξες προβλέψεις. Τα τεχνολογικά συστήματα της μοντέρνας κοινωνίας χαρακτηρίζονται από αλληλεξάρτηση, πολυπλοκότητα και ευρεία κλίμακα. Όσο πιο πολύπλοκα και ισχυρά είναι τα τεχνικά συστήματα που υιοθετούνται, τόσο περισσότερο βαθαίνει, θα λέγαμε, ο καταμερισμός της εργασίας.

Υπό αυτή την έννοια, έχοντας αναγνωρίσει την ισχύ της ιδέας της αυτόνομης τεχνολογίας, η μαρξιστική πίστη στην εγγενή ευεργετικότητα της τεχνολογικής ανάπτυξης, έρχεται αντιμέτωπη με το βάρος της ιστορικής απόδειξης. Μπορεί, άραγε,

ο μαρξισμός να εξακολουθεί να συλλαμβάνει την τεχνολογία ως ένα ουδέτερο φαινόμενο; Υπάρχουν πειστικές εγγυήσεις για την αποτροπή του φαινομένου της αντίστροφης προσαρμογής και της συνεπαγόμενης εγκατάλειψης του κομμουνιστικού στόχου; Πολύ, δε, περισσότερο, μπορεί κανείς σήμερα να επιθυμεί τόσο την εξαφάνιση της ταξικής κυριαρχίας και του καταμερισμού εργασίας, όσο και μια κοινωνία με υψηλή παραγωγικότητα, που προσφέρουν τα σύγχρονα τεχνολογικά συστήματα; Πρόκειται, οπωσδήποτε, για σημαντικότερα ερωτήματα.

Αν έχει δίκιο ο Engels, τότε μία στάση, εφάμιλλη ενός «υποτακτικού ρομαντισμού» αλλα Mumford φαντάζει ελκυστική, δεδομένου ότι όσο οι κοινωνίες υιοθετούν περίπλοκα συστήματα, οι δυνατότητες κατίσχυσης ενός ακαταμάχητου αυταρχισμού είναι παραπάνω από εμφανείς. Άραγε, μπορούν να αμφισβητηθούν με πειστικό τρόπο προτάσεις όπως αυτή ενός συγγραφέα ο οποίος ισχυρίζεται ότι «αν δεχόμαστε την πυρηνική ενέργεια, ταυτόχρονα δεχόμαστε και την ύπαρξη μίας στρατιωτικής και τεχνο - επιστημονικής ελίτ» δεδομένου ότι χωρίς αυτή την ελίτ η εν λόγω τεχνολογία δε θα μπορούσε να υπάρξει; (Winner 1980 : 130).

Αναμφίβολα, το εύλογο ερώτημα του αν, σε τελική ανάλυση, μπορούμε να διαχωρίσουμε με διανοητική και πρακτική ασφάλεια το εσώτερο περιβάλλον των πολιτικών τεχνολογιών από το υπόλοιπο body politic, συνιστά ένα ερώτημα καίριας σημασίας, το οποίο παραμένει ανοιχτό για τον Winner.

Αναπτύσσοντας την ιδέα των εγγενώς πολιτικών τεχνολογιών, δηλαδή, τεχνολογιών που έχουν πολιτική ισχύ απλώς με το «να είναι» (Weaver 1970 : 130), διακρίνονται, αφενός, τεχνολογίες οι οποίες «απαιτούν» τη δημιουργία και τη διατήρηση ενός συγκεκριμένου συνόλου κοινωνικών προϋποθέσεων ως το λειτουργικό περιβάλλον αυτών των τεχνολογιών, και, αφετέρου, τεχνολογίες και τεχνολογικά συστήματα τα οποία είναι «συμβατά» με, χωρίς να απαιτούν, ορισμένες πολιτικές σχέσεις. Αυτή η διάκριση απορρέει από κείμενα και αναλύσεις διαφόρων συγγραφέων, τις οποίες ο Winner έρχεται να εντάξει σε αυτές τις δύο κατηγορίες (Winner 1980 : 130-132).

Στην πρώτη κατηγορία, ορισμένες τεχνολογίες απαιτούν μια συγκεκριμένη διαμόρφωση του εσώτερου κοινωνικού τους περιβάλλοντος, ήτοι της εσωτερικής τους κοινωνικής οργάνωσης, υπό την έννοια, ότι οι τεχνολογίες αυτές δεν θα μπορούσαν να υπάρχουν ως «ζώσες», λειτουργικές οντότητες. Για παράδειγμα, τα χαρακτηριστικά της ατομικής βόμβας, μίας ακραιφνούς πολιτικής τεχνολογίας,

επιτάσσουν ότι «το εσωτερικό κοινωνικό περιβάλλον της ατομικής βόμβας πρέπει να είναι αυταρχικό, δεν υπάρχει άλλος τρόπος» (Winner 1980 : 131).

Η γλώσσα της πρακτικής αναγκαιότητας ομιλείται κατά κόρον, καθιστώντας άναρθρες λαλιές τις αιτιάσεις για ηθικές προτάσεις. Συνιστά, πράγματι, χαρακτηριστικό των κοινωνιών που υιοθετούν περίπλοκα τεχνολογικά συστήματα, η απόρριψη κάθε επιχειρήματος, πέραν αυτού της πρακτικής αναγκαιότητας (Winner 1980 : 133).

Αυτή η θέση είχε ήδη αναπτυχθεί και αναλυθεί σε βάθος από τον Winner, κατά την προσπάθεια διατύπωσης μίας σύνολης χαρακτηρισολογίας της τεχνολογικής κοινωνίας και των κοινωνικοτεχνικών συστημάτων που την χαρακτηρίζουν. Τα χαρακτηριστικά που διακρίνει είναι αυτά της τεχνητότητας, της ορθολογικότητας, της εκτατικότητας, δηλαδή της επέκτασης των ανθρωπίνων ικανοτήτων, της περίπλοκης αλληλεξάρτησης, της ευρείας κλίμακας και του απαιτούμενου κεντρικού ελέγχου των επιμέρους λειτουργιών των καθαυτό συστημάτων. Ωστόσο, ένα από τα σημαντικότερα, αν όχι το σημαντικότερο χαρακτηριστικό, είναι ο διαρκής κίνδυνος της απραξίας, κίνδυνος, που όντας δικαιολογημένος, τόσο από την ευρεία κλίμακα όσο και την αλληλεξάρτηση των συστημάτων, επιτάσσει την ύπαρξη κεντρικού ελέγχου (Winner 1977 : 178-186).

Φυσικά, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι δεν υπάρχει κάποιος εγγενής τεχνικός λόγος, που να αποτρέπει διαδικασίες όπως την παραγωγή σιδήρου και αυτοκινήτων ή την παραγωγή και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας, από το να πραγματοποιηθούν σε μια μικρή, περιορισμένη κλίμακα. Όμως, κάτι τέτοιο αγνοεί τον βαθύτατο δεσμό μεταξύ του τεχνικού και του ορθολογικού, δεσμός που συνιστά τη βάση της σύγχρονης κοινωνίας, όπως έδειξε ο Ellul. Είναι πάντοτε πιθανό να υπάρχει ένα μικρό εργοστάσιο αλουμινίου, επί παραδείγματι, στην διπλανή μας πόρτα. Ωστόσο, τα κόστη που ανακύπτουν επιλέγοντας αυτό τον δρόμο είναι τεράστια, εν συγκρίσει με τα δίκτυα – μαμούθ που πραγματοποιούν τις ίδιες λειτουργίες.

Με δύο λόγια, το να προτείνουμε ότι είναι δυνατή η λειτουργία οποιασδήποτε κοινωνικά αναγκαίας τεχνολογίας σε μικρή κλίμακα, συνιστά εφηβικό παραλήρημα, βάσει των καλύτερων υπολογισμών εισροών – εκροών. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι όσο πιο φιλόδοξοι είναι οι τεχνικοί μας στόχοι, τόσο πιο

επιβεβλημένη καθίσταται η μεγάλη έκταση των τεχνικών συστημάτων της σύγχρονης κοινωνίας.

Από την άλλη μεριά, στην δεύτερη κατηγορία, η οποία αφορά τεχνολογίες «συμβατές» με συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις, οι εσωτερικές προϋποθέσεις και συνθήκες του εύρυθμου και ομαλού μηχανισμού λειτουργίας των αντίστοιχων τεχνολογιών παύουν να είναι αποκλειστικά εσωτερικές, δεδομένου ότι έχουν τη δυνατότητα να ενθαρρύνουν ένα είδος διάχυσης των οργανωτικών τους σχέσεων, προς το σύνολο της κοινωνίας.

Ιδιαίτερα, οι οπαδοί των εναλλακτικών μορφών ενέργειας, όπως για παράδειγμα της ηλιακής ενέργειας, είναι πεπεισμένοι ότι οι αντίστοιχες τεχνολογίες συνάδουν με μία δημοκρατική κοινωνία, εν αντιθέσει με τα ενεργειακά συστήματα που είναι βασισμένα στην πυρηνική ενέργεια. Η θέση τους είναι ότι η ηλιακή ενέργεια είναι αποκεντρωτική από τεχνικής και πολιτικής άποψης, και, ταυτόχρονα, ομοίως αποδοτική με τις άλλες μορφές ενέργειας, οι οποίες όμως δεν έχουν το προνόμιο να επιτρέψουν και να προωθήσουν την ενδυνάμωση δημοκρατικών θεσμών σε άλλες περιοχές της δημόσιας ζωής (Winner 1980 : 130).

Παρά το γεγονός ότι ο Winner έχει κατά νου τις αναλύσεις του David Noble και άλλων στοχαστών για τις ενδιαφέρουσες προσπάθειες αυτοδιαχείρισης σε εργοστάσια στη Γιουγκοσλαβία και τις Σκανδιναβικές χώρες, εξακολουθεί να παραμένει διστακτικός ως προς τη δυνατότητα να παρέμβουμε με τρόπο δημιουργικό, τροποποιώντας τις πολιτικές επιπτώσεις των τεχνολογικών συστημάτων, όπως εκείνων της παραγωγής και διανομής ηλεκτρισμού, χημικών ή πετρελαίου, τα οποία, βάσει εμπειρικών αποδείξεων, λειτουργούν αποτελεσματικότερα, αποδοτικότερα, αλλά και με μεγαλύτερη ασφάλεια, σε συνθήκες στενού, ιεραρχικού, διοικητικού ελέγχου.

Ξανά, το αγαπημένο παράδειγμα της τεχνολογίας των πυρηνικών αντιδραστήρων προβάλλει στην ανάλυσή του, ως μία τεχνολογία, η οποία, όχι μόνο απαιτεί έναν αναμφισβήτητο αυταρχισμό στο εσωτερικό της, αλλά επίσης, ως μία τεχνολογία, τα λειτουργικά προαπαιτούμενα της οποίας είναι καθόλα ικανά να επηρεάσουν ριζικά την σύνολη κοινωνική ζωή.

Ακριβέστερα, ενώ ο συνηθισμένος αντίλογος στη χρήση του πλουτωνίου, ως ένα απαραίτητο συστατικό των πυρηνικών αντιδραστήρων, περιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε ένα επίπεδο οικονομικών και περιβαλλοντικών αναλύσεων των αρνητικών του επιπτώσεων, σε αρμονία, φυσικά, με τα κλασσικά σχήματα σκέψης «εργαλείου – χρήσης», ο Winner (1980 : 134) παρουσιάζει για άλλη μια φορά τον κίνδυνο για τις πολιτικές ελευθερίες των σύγχρονων πολιτών, που ξεπηδά από την υιοθέτηση τέτοιων συστημάτων. Δεδομένης της υπαρκτής απειλής κλοπής του πλουτωνίου από το οργανωμένο έγκλημα, μία επιβολή κατάστασης εξαίρεσης, επί παραδείγματι, στο εσωτερικό των κρατών φαντάζει παραπάνω από επιτακτική λύση, δεδομένης της ανάγκης ανάκτησης του πλουτωνίου.

Οι ποιότητες και τα χαρακτηριστικά της τεχνολογίας της πυρηνικής ενέργειας είναι αυτά που επιτάσσουν τη λήψη αυστηρότατων μέτρων από τις κυβερνήσεις, δεδομένης της επιλογής τέτοιων τεχνολογικών συστημάτων. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η αρχική απάντηση στο ερώτημα περί της υιοθέτησης τέτοιων τεχνολογιών είναι καθοριστική. Είναι τόσο μεγάλος ο κίνδυνος, ώστε η αφοσίωση σε αυτή την τεχνολογία να απαιτήσει την άρση πολλών πολιτικών και ατομικών ελευθεριών, υπόπτων και μαρτύρων, σε περίπτωση κλοπής. Σε τέτοιες, επίσης, περιπτώσεις υψηλού κινδύνου, η «ευρετική του φόβου», του Jonas (1984), μπορεί να βοηθήσει στο να δημιουργηθεί μια, κατά τα λεγόμενά του, «νέα ταπεινοφροσύνη», που θα μας καταστήσει ικανούς να προβλέπουμε, να σταθμίζουμε και να κρίνουμε.

Λειτουργώντας ως ένα εξαιρετικό παράδειγμα «αντίστροφης προσαρμογής», ο Winner μας υπενθυμίζει ότι το ζήτημα δεν είναι η καλή ή η κακή χρήση του πλουτωνίου, αλλά αντίθετα, ο τρόπος με τον οποίο οι θεσμοί και οι αξίες της κοινωνίας οφείλουν να αλλάξουν, προκειμένου να υπάρξει χώρος για την τεχνολογία των πυρηνικών αντιδραστήρων.

Σε τελευταία ανάλυση, τέτοιου είδους παραδείγματα οδηγούν στο συμπέρασμα περί της δυνατότητας των τεχνικών συστημάτων να καθορίσουν τα ηθικοπολιτικά ζητήματα και την πολιτική των κρατών, κατάσταση που, όπως είδαμε, ονομάζεται «πολιτική των τεχνολογιών (technological politics) ».

Αυτό που ο Winner εισάγει στον πολιτικό στοχασμό είναι ότι η εξουσία στην τεχνολογική κοινωνία δεν ασκείται αποκλειστικά από ορισμένες ελίτ τεχνοκρατών, όπως υποστηρίζουν οι φιλελεύθεροι και οι μαρξιστές, αλλά από τα τεχνολογικά

συστήματα, γεγονός που καθιστά την πολιτική εξουσία των τεχνολογιών ένα «δεύτερο σύνταγμα», και την νεωτερική τεχνολογία μία ισχυρότατη δύναμη εντός της κοινωνίας, που δε μπορεί πια να αγνοείται (Winner 1977, 1980).

Το Άδειο κουτί του Κοινωνικού Κονστρουκτιβισμού και η κριτική στον Winner

Χωρίς αμφιβολία, το προαναφερθέν άρθρο «Do Artifacts Have Politics? (1980)», έχει αποτελέσει το διασημότερο κείμενο του Winner και, ταυτόχρονα, συνδεθεί περισσότερο με την καινοτόμα πρότασή του, κατά την οποία το «πολιτικό ενυπάρχει στο τεχνολογικό» (Matthewman 2011 :71), πρόταση που δηλώνει απερίφραστα την διάλυση των διχοτομήσεων μεταξύ της πολιτικής και της τεχνικής σφαίρας. Ειδικότερα, η αναφορά στις γέφυρες του Robert Moses στο Long Island ως ένα παράδειγμα – τέχνημα με σαφή πολιτική ταυτότητα, έχει προκαλέσει κύματα αντιδράσεων από μία σχολή σκέψης, η οποία φέρει το όνομα «κοινωνική κατασκευή της τεχνολογίας» ή, απλούστερα, «κοινωνικός κονστρουκτιβισμός», προβάλλοντας τις θεμελιακές της διαφωνίες.

Με αφορμή λοιπόν το εν λόγω άρθρο και το εν πολλοίς «αιρετικό» και ιδιαιτέρως συχνά εκθειαζόμενο «παράδειγμα της γέφυρας»¹, θα αποτυπώσουμε τη σημαντική αντιπαράθεση μεταξύ του Winner και ορισμένων στοχαστών που ανήκουν ή πρόσκεινται στο ρεύμα του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού. Αυτή η αντιπαράθεση θα μας οδηγήσει στο να ανιχνεύσουμε ψήγματα της απάντησης στο ερώτημα περί της ψυχραιμής απόδοσης, εκ μέρους του φιλοσόφου, της ιστορικής και πολιτικής πολυπλοκότητας της τεχνολογικής διαδικασίας. Η «πρόσκαιρη κατάληξη» στο εν λόγω ερώτημα, οπωσδήποτε, απαιτεί την διέλευσή μας μέσω της παρακάτω ανάλυσης.

Η λεγόμενη «κοινωνική κατασκευή της τεχνολογίας» είναι ένα ρεύμα σκέψης που, οπωσδήποτε, αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στα τεχνικά πράγματα. Έλκοντας την καταγωγή της από τον πυρήνα των αρχών της «κοινωνιολογίας της γνώσης» φέρει τα χαρακτηριστικά που διέκριναν την ενασχόληση με τη παραγωγή της γνώσης και ιδιαίτερα την επιστήμη, εφαρμόζοντας τις ίδιες αρχές στο «άρτι ανακαλυφθέν» αντικείμενο έρευνας, που ονομάζεται τεχνολογία (Woolgar 1991 :20-30). Η τεχνολογία, συνεπώς, αντιμετωπίζεται ομοίως με την επιστήμη και το κοινωνιολογικό βλέμμα στρέφεται στις απαρχές και τη γενεαλογία της τεχνολογίας, μέσα από εμπειριστατωμένες μελέτες των εσώτερων δυναμικών των τεχνολογικών διαδικασιών

¹ Σύμφωνα με τα λεγόμενα του B. Joerges (Joerges 1999 : 414) ο Winner του είπε πως το άρθρο στο Daedalus έχει χρησιμοποιηθεί ως παραπομπή σχεδόν σε κάθε βιβλίο (που σχετίζεται με τη τεχνολογία) που υπάρχει στη βιβλιοθήκη του.

και των καθαυτό τεχνημάτων, διαδικασία που έχει ονομασθεί «άνοιγμα μαύρων, τεχνολογικών κουτιών». Η εν λόγω διαδικασία και η «πίστη» στη μεθοδολογία της είναι αυτή που συνιστά το ταυτοτικό στοιχείο, που ενοποιεί διαφορετικούς ιστορικούς και κοινωνικούς ερευνητές, κυρίως στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ.

Ένας σημαντικός κοινωνιολόγος της τεχνολογίας που εντάσσεται στην εν λόγω σχολή, ο Steve Woolgar, αποτυπώνει ευσύνοπτα το στόχο, αλλά και τα αποτελέσματα που προκύπτουν μέσα από το «άνοιγμα» μαύρων, τεχνολογικών κουτιών. Σύμφωνα με τον Woolgar (1987 : 311), «οι διαχωρισμοί μεταξύ του τεχνικού και του κοινωνικού πρέπει να απορριφθούν», καθώς τα τεχνικά ζητήματα ποτέ δεν είναι αποκλειστικά τεχνικά, όπως και τα κοινωνικά προβλήματα δεν είναι ποτέ στενά κοινωνικά. «Η κοινωνική έρευνα πρέπει να στραφεί στο περιεχόμενο της τεχνολογίας» και να εννοήσει τα τεχνήματα ως «κοινωνικές κατασκευές», προϊόντα κοινωνικών διεργασιών. Κατά αυτό τον τρόπο, η κοινωνιολογία της γνώσης (SSK) και οι αρχές της, εμφανίζονται τώρα ως κοινωνική έρευνα της τεχνολογίας (SCOT), εν είδει continuum αρχών και μεθόδων, σε άλλο αντικείμενο έρευνας (Law 1992 : 306, Pinch, Bijker 1987 : 12).

Ωστόσο, αυτή η «στροφή στην τεχνολογία» δεν μεταφράζεται σε απόδοση πρωταγωνιστικού ρόλου στο θέατρο των κοινωνικών λειτουργιών (Woolgar 1991 :30). Κάτι τέτοιο θα φλέρταρε με έναν τεχνολογικό ντετερμινισμό και θα συνιστούσε αντίφαση εν τοις όροις, μια και είναι αυτός (ο όρος) κατά τον οποίο οι ίδιοι βάζονται, εκ προοιμίου. Ο Latour, για παράδειγμα, με τη θεωρία του «Δράστη – Δικτύου» (Actor-Network Theory), ενώ δέχεται την ικανότητα των τεχνικών πραγμάτων να «γεννήσουν» ή να ορίσουν συμπεριφορές των ανθρώπων, δηλαδή, ενώ διαπιστώνει τη σχέση πολιτικής και τεχνημάτων, θεωρεί ότι η δύναμη των αντικειμένων δεν ενυπάρχει σε αυτά, εν είδει ουσίας που δε μπορεί να αλλοιωθεί, αλλά, αντίθετα, προκύπτει μέσα από διάφορες σχεσιακότητες, με σαφή τον χαρακτήρα της «ενδεχομενικότητας» (contingency) και της ευελιξίας (flexibility) (Latour 1988 :302).

Για τους κοινωνικούς κονστρουκτιβιστές, λοιπόν, το νόημα και η σημασία των τεχνικών πραγμάτων βρίσκεται στις χρήσεις τους. Η ταυτότητά τους δεν προκατασκευάζεται, αλλά διακρίνεται από την «ερμηνευτική ευελιξία». Οι μελέτες ιστορικών και κοινωνικών ερευνητών που ακολουθούν το παράδειγμα της

«κοινωνιολογίας της τεχνολογίας» (STS) έχουν αποδείξει ότι «η ίδια τεχνολογία μπορεί να έχει διαφορετικές επιπτώσεις ή συνέπειες σε διαφορετικές καταστάσεις» (Bijker, Hughes, Pinch 1987, και ιδιαίτερα, Woolgar 1991 : 30,34).

Συγκεκριμένα, η εφαρμογή της «ερμηνευτικής ευελιξίας» δεν περιορίζεται μονάχα στους διαφορετικούς τρόπους σύλληψης και αντίληψης της τεχνολογίας, αλλά εκτείνεται και στους τρόπους κατασκευής της. Η ανάδειξη του τρόπου κατασκευής των τεχνολογιών καθώς και του ενεργού ρόλου των εκάστοτε «κοινωνικών δραστών» συνεπάγεται την κατάργηση, αφενός, της, εκ των υστέρων, διαστρεβλωμένης εικόνας μιας απόλυτα γραμμικής ανάπτυξης των τεχνημάτων, και αφετέρου, του «μυθικού» προσώπου του «Ροβινσώνα – κατασκευαστή» (Pinch, Bijker 1987 : 18-19).

Έχοντας εκθειάσει το μεθοδολογικό και ιδεολογικό πρόγραμμα της «ερμηνευτικής ευελιξίας», οι κονστρουκτιβιστές, και ιδιαίτερα, ο Woolgar στρέφονται με πολεμική διάθεση στο «παράδειγμα της γέφυρας» του Winner, το οποίο συνιστά εισαγωγή σε μία ευρύτερη αντιπαράθεση ιδεών και τοποθετήσεων, με θεμελιακές διαφορές μεταξύ τους.

Για τον Woolgar, ο Winner (1980) παρουσιάζει τις πολιτικές συνέπειες των τεχνολογιών με τρόπο καθόλα προβλέψιμο, παραβλέποντας τις μεθοδολογικές οδηγίες του προγράμματός του, κατά το οποίο οι συνέπειες των τεχνολογιών δεν μπορούν να είναι «καταληκτικές» και «απόλυτες». Η σύνολη τεχνολογική ανάπτυξη τελεί υπό «καθεστώ» διαρκών διαπραγματεύσεων και συγκρούσεων, καθιστώντας μία νηφάλια αξιολογική κρίση ιδιαίτερος επίπονο εγχείρημα. Οι κοινωνικές διεργασίες είναι τόσο περίπλοκες, όπου είναι εξαιρετικά δύσκολο να ξεχωρίσουμε και να απομονώσουμε το ρόλο της τεχνολογίας, το πολιτικό κίνητρο, τον σχεδιασμό και τις εκάστοτε συνέπειες, με τρόπο αναμφισβήτητο (Woolgar 1991 :30-31).

Ακριβέστερα, εξετάζοντας το παράδειγμα του Moses, ο Woolgar (1991 : 34) καταλήγει σε δύο συμπεράσματα. Αφενός, ο Winner, «επιστρατεύει» ένα είδος σχετικισμού, υπό την έννοια, ότι κατά την ανάλυσή του, οι γέφυρες του Long Island συνιστούν κάτι παραπάνω από αυτό που αντιλαμβάνεται μια αθώα ματιά. Αφετέρου, σημειώνεται η στενή αιτιακή σχέση μεταξύ των πολιτικών κινήτρων του σχεδιαστή και των συνεπειών, οι οποίες ξεπηδούν από αυτά τα κίνητρα.

Η εν λόγω ανατομία του παραδείγματος του Moses αποδεικνύει, παράλληλα, την ύπαρξη μίας ουσιοκρατίας (Brey 2005 : 63-64), παραχθείσας μέσα από το παράδειγμα της θεωρίας του «Ελέγχου». Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, οι κοινωνικές πρακτικές είναι προϊόντα συνειδητής δραστηριότητας και ο δημόσιος χώρος απόλυτα ελέγξιμος, οριοθετημένος και καθόλα γνωστός. Πρόκειται για μία «καταπιεστική» κοινωνία, αποτελώντας παράγωγη ενσάρκωση των μυθιστορημάτων που εκθειάζουν το λεγόμενο «Πανοπτικόν».

Για τους κονστρουκτιβιστές, το δεσπόζον στοιχείο είναι η ενδεχομενικότητα και η ακαταμάχητη νοηματική ευελιξία του τεχνήματος, ή κειμένου, κατά την ανάλυση του Woolgar. Οι πραγματικές προθέσεις των σχεδιαστών δεν μπορούν να αποκαλυφθούν. Είναι πιο παραγωγικό, κατά τη γνώμη τους, να θεωρήσουμε το παράδειγμα της γέφυρας ως μία ιστορία, μία μορφή αφήγησης, η οποία αποτελεί μια δυναμική, με αναπροσαρμογές και διαρκείς επανατοποθετήσεις, αποτρέποντας την παραγωγή τελικών συμπερασμάτων (Woolgar, Cooper 1999 :437), τα οποία πάντα θα διαψεύδονται.

Αν, επομένως, για τον Winner, «το πολιτικό ενυπάρχει στο τεχνολογικό», για τον Woolgar «η νοηματική αμφιθυμία ενυπάρχει στο τέχνημα καθεαυτό». Η τεχνολογία, ως κείμενο, επιτρέπει μη πεπερασμένο αριθμό αναγνώσεων, αποθεώνοντας τον ιδεολογικό, πολιτικό και στενά λεκτικό πλουραλισμό, υποκείμενη στη φιλοσοφική τοποθέτηση, σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει, και δε μπορεί να υπάρχει, απόλυτη αλήθεια. Αυτός είναι ο λόγος που αντιμετωπίζεται με σχεδόν απορριπτικό ύφος μία άλλη κριτική του ίδιου παραδείγματος της γέφυρας από τον κοινωνιολόγο Bernhard Joerges.

Μίας και η ανάλυση του Joerges προσφέρει έναν σημαντικό αντίλογο στο ρεαλιστικό λόγο (realist – control discourse) του Winner (Matthewman 2011 : 77-78), θα παρακολουθήσουμε εν συντομία το επιχείρημα του Γερμανού κοινωνιολόγου, σε αντίστιξη με αυτό των Woolgar και Cooper (W,C 1999 : 433-449).

Διερωτόμενος αν «η πολιτική έχει τεχνουργήματα» (Do Politics Have Artefacts?) (1999^a) ο Joerges εντάσσει το παράδειγμα του Moses στην κατηγορία «design-version of artefacts-have-politics», στην οποία ο σχεδιασμός, η πρόθεση του σχεδιαστή και τα κοινωνικά αποτελέσματα συνιστούν μία ενότητα, υπό το φως ενός ήπιου τεχνολογικού αιτιοκρατισμού. Για τον ίδιο, το εν λόγω παράδειγμα δεν

αποτελεί τίποτα παραπάνω από μία παραβολή, μία ιστορία με ηθικό δίδαγμα (Joerges 1999a : 420). Υπό αυτή την έννοια, δεν αποτελεί παράδοξο το γεγονός ότι η εν λόγω ιστορία έχει τόσο μεγάλη απήχηση. Με τη βοήθεια των «κινεζικών ψιθύρων», η ιστορία αναπροσαρμόζεται και έχει διαφορετικές χρήσεις από διαφορετικούς συγγραφείς. Ο Joerges επιχειρεί να αποδείξει ότι η αφήγηση του Winner στοχεύει στη μεταφορά νοημάτων και μηνυμάτων προς ένα κοινό αναγνωστών, που οφείλει να πάρει θέση για τα ζητήματα της τεχνολογίας και της ανθρώπινης κατάστασης.

Το παράδειγμα της γέφυρας, ένα παράδειγμα – τέχνημα με πολιτικό προσδιορισμό, αποδεικνύεται σαθρό (Joerges 1999a :415-420). Το βιβλίο του Robert Caro από το οποίο αντλεί ο Winner, δείχνει να μην πληροί τα συμβατικά ιστοριογραφικά κριτήρια. Για την ακρίβεια, το πολιτικό κίνητρο του σχεδιαστή επιβεβαιώνεται από μονάχα δύο ανθρώπους, γεγονός που δεν αρκεί να πείσει τον Joerges για την ακρίβειά του.

Παράλληλα, καθώς συνεχίζει την «αποδόμηση» της παραβολής του Winner, παρουσιάζει συγγραφείς οι οποίοι δεν θεωρούν τον Moses έναν «τύραννο του πολεοδομικού σχεδιασμού», αλλά διατηρούν μία πιο θετική εικόνα για το άτομό του. Τελικά, ο Joerges επικαλείται διάφορους πολιτικούς μηχανικούς προς επίρρωση της κατάρριψης του «μύθου» των γεφυρών, προσφέροντας την «πραγματική» ιστορία, πίσω από το καλοσμιλεμένο τέχνημα του Winner και του Caro (Joerges 1999a : 421).

Ωστόσο, όπως παρατηρούν οι Woolgar και Cooper (1999 : 435) ο Joerges, ενώ προσφέρει μία σημαντική αντι-αφήγηση στην αφήγηση του Winner, εμμένει στις προθέσεις του σχεδιαστή. Ενώ, δηλαδή, αποδεικνύει το αναληθές του παραδείγματος, θεωρεί ότι ο ίδιος μπορεί να προσφέρει την αληθινή εκδοχή της ιστορίας, μέσα από πιο πρόσφατες μελέτες και έρευνες, παραβλέποντας ή αγνοώντας ότι και η δική του εκδοχή είναι μια μορφή αφήγησης, ένα κομμάτι στο συνεχές των «κινεζικών ψιθύρων».

Για τους ίδιους, ούτε η πραγματική πρόθεση του σχεδιαστή ούτε η «αληθινή ουσία» της ιστορίας μπορούν να αποκαλυφθούν. Κατά συνεπαγωγή, ο Joerges καταλήγει να

«εγκλωβιστεί» στο τέχνημα του Winner, το οποίο αναζητά την πραγματική ιστορία γύρω από την ύπαρξή του².

Επιστρέφοντας στην καθαυτό αντιπαράθεση του Winner και του Woolgar, ο Winner (1993 : 373-374) έχει αμυνθεί έναντι των κατηγοριών που του προσάπτουν, απαντώντας ότι οι πολιτικές συνέπειες τις οποίες περιέγραφε δεν είναι τόσο αυθαίρετες, όσο θεωρούν οι κοινωνικοί κονστρουκτιβιστές. Παράλληλα, παραδέχεται ότι σε πολλές περιπτώσεις είναι δύσκολο να αποδώσουμε τις μελλοντικές συνέπειες ενός τεχνήματος, εν είδει προοικονομίας, ωστόσο, ο ίδιος έχει προσφέρει ισχυρά επιχειρήματα προς επίρρωση της θέσης του για την κοινωνική ανισότητα που οφείλεται στον σχεδιασμό των γεφυρών στο Long Island.

Η άρνηση αναγνώρισης του ρατσιστικού κινήτρου του Moses, με την προσφυγή «στην μεταμοντέρνα ερμηνευτική ειρωνεία» αποτελεί «πολιτική ανοησία» εκ μέρους του Woolgar. Σε τελευταία ανάλυση, το πρόγραμμα της ερμηνευτικής ευελιξίας συνιστά για τον Winner το alter – ego ενός πολιτικού νιχλισμού και της χυδαίας εργαλειακής αντιμετώπισης της τεχνολογίας, που ξεπηδά, μη ηθελημένα, από αυτό το πρόγραμμα (Winner 1993).

Πιο συγκεκριμένα, το κείμενο του Winner με τίτλο, «Upon Opening the Black Box and Finding it Empty : Social Constructivism and the Philosophy of Technology (1993)», συνιστά μία ολοκληρωμένη αποτίμηση και απάντηση στις προγραμματικές δηλώσεις, αρχές και αντιρρήσεις των εν λόγω στοχαστών, προσφέροντάς μας έναν καμβά των αντιτιθέμενων ιδεών τους. Μέσα από το εν λόγω κείμενο, διακρίνουμε την αξία αλλά και τα όρια της σύνολης κονστρουκτιβιστικής κριτικής.

Εκ προοιμίου, ο Winner χρησιμοποιεί τον όρο «κοινωνικός κονστρουκτιβισμός», ως μια συνεκτική ονομασία για τα έργα διαφόρων συγγραφέων, όπως των Harry Collins, Trevor Pinch, Wiebe Bijker, Steve Woolgar, Michel Callon και Bruno Latour (Winner 1993 : 364). Παρά τις αποκλίσεις στις τοποθετήσεις τους, όλοι τους δείχνουν να ακολουθούν και να χρησιμοποιούν τα ίδια μεθοδολογικά και ερμηνευτικά εργαλεία έρευνας, με κυριότερο κοινό, την «πίστη» τους στην αναγκαιότητα

² Η αλήθεια είναι πως ο Joerges στην απαντησή του στους κονστρουκτιβιστές, αναφέρει πώς οι προθέσεις του Moses δεν παίζουν ρόλο στο επιχείρημά του και πώς η ανάλυσή του προϋποθέτει ακριβώς την συμμετοχή του στο παιχνίδι των ψιθύρων. (Joerges 1999b :451).

«απομυθοποίησης» παρωχημένων αντιλήψεων για τις τεχνολογίες, μέσα από το προαναφερθέν άνοιγμα «τεχνολογικών κουτιών», ήτοι την επισταμένη έρευνα των εσωτερικών δυναμικών των διάφορων τεχνολογικών διαδικασιών και καινοτομιών. Υπό αυτή την έννοια, τα σύγχρονα ερευνητικά εργαστήρια καθίστανται οι χώροι έρευνας που αυτοί οι στοχαστές θεωρούν απαραίτητο να διερευνήσουν προκειμένου να αποκτήσουν την απαραίτητη γνώση για το νόημα των τεχνολογιών (Winner 1993 : 365).

Ο Winner θέτει το ερώτημα για τη σημασία των κοντροκτιβιστικών μελετών και τη χρησιμότητά τους για την κατανόηση του ρόλου και της θέσης της τεχνολογίας στις ανθρώπινες σχέσεις. Σημειώνει ότι το εν λόγω ρεύμα έχει ορισμένες πολύ αξιόλογες πλευρές, με αυτή του «ανοίγματος μαύρων κουτιών» να αποτελεί την κυριότερη. Αυτό δε συνιστά κεραυνό εν αιθρία, δεδομένου ότι αυτή η διαδικασία ομοιάζει ιδιαίτερος με την αποδομητική δυναμική που ενυπάρχει στο πρόταγμα του δικού του «επιστημολογικού Λουδισμού», ο οποίος επιδιώκει να ανασύρει και να φέρει στο φώς τις κοινωνικοπολιτικές προϋποθέσεις και συνθήκες των τεχνολογιών που βρίσκονται στη σκιά, μέσα από ατομικές ή συλλογικές πρακτικές (Winner 1977, Lachney, Dotson 2018).

Η πρακτική του «ανοίγματος» έχει αποδείξει την ύπαρξη της ενδεχομενικότητας, έναντι της ιστορικής αναγκαιότητας και τελεολογίας, και συγχρόνως, ένα ευρύ φάσμα εναλλακτικών επιλογών και αποφάσεων, από την απλή υιοθέτηση μιας συσκευής έως την ενεργή συμμετοχή στην τεχνολογική ανάπτυξη τεχνολογιών και συστημάτων (Bijker, Pinch, Hughes 1987). Ταυτόχρονα, όπως σημειώθηκε παραπάνω, οι κονστρουκτιβιστές έχουν καταστήσει α-νόητες τις απόψεις που θέλουν τις τεχνολογίες να αποτελούν προϊόντα «μεγάλων» ανδρών – εφευρετών, καθώς και το ότι μπορούμε να εξακολουθούμε να διατηρούμε τη διάκριση μεταξύ του «τεχνικού» και του «κοινωνικού – πολιτικού».

Αυτά είναι αναμφίβολα πολύ χρήσιμα εφόδια για την κατανόηση της θέσης των τεχνολογιών στην μοντέρνα κοινωνία και εμπειρία. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι αναγνωρίζει τη σημασία των μελετών με κονστρουκτιβιστικό προσανατολισμό, ο Winner διακρίνει «κατάπληκτος» τον περιοριστικό χαρακτήρα της σύνολης θεώρησής τους και συγκεκριμένα, την άρνηση να πραγματευθούν ερωτήσεις που απαιτούν θεωρητικές αλλά και πρακτικές απαντήσεις (Winner 1993 : 368 – 372).

Για την ακρίβεια, αυτό το ρεύμα σκέψης έχει να πει ελάχιστα για τη σημασία και τις επιπτώσεις των τεχνουργημάτων στην ποιότητα της ανθρώπινης καθημερινής εμπειρίας και των κοινωνικών σχέσεων. Εμμένοντας στην γενεαλογία της γνώσης και τις απαρχές της ανάπτυξης των διαφόρων συσκευών και μηχανών, «εμμονή» που απορρέει αναγκαστικά από την θεωρητική συγγένεια με την κοινωνιολογία της επιστήμης, αποφεύγει να αναφερθεί στις συνέπειες που επιφέρει η υιοθέτηση ενός τεχνολογικού συστήματος για την κοινωνία, χαρακτηρίζοντας μία τέτοια αναφορά άνευ νοήματος (Winner 1993 :368). Οπωσδήποτε, η αποκλειστική ενασχόληση με τον τρόπο «κατασκευής» των τεχνολογιών, καθιστά «ξένο» το ζήτημα του «τι να κάνουμε», την εν γένει κριτική στάση σε κάθε νέο τεχνολογικό επίτευγμα, ζήτημα πρωτεύουσας σημασίας για τον Winner.

Παράλληλα, το σχήμα των «κοινωνικών δραστών» δεν αποτελεί ασφαλή οδηγό για την αναγνώριση των συχνά επίμονων και χρόνιων πολιτικών μοτίβων και προϋποθέσεων που δύνανται να καθορίσουν το ποιες προνομιούχες κοινωνικές ομάδες είθισται να «αρθρώνουν λόγο», διακρινόμενες με αυτό τον τρόπο μια κάλπικη δημοκρατική πολυφωνία (Winner 1993 : 370). Η, κατά το μάλλον ή ήττον, συνειδητή άρνηση ομολογίας του υπαρκτού προβλήματος περί της άνιση κατανομής εξουσίας ανάμεσα στους διάφορους κοινωνικούς δράστες, συνιστά ένα επίμονο πρόβλημα, με πολλαπλές συνέπειες.

Η αδυναμία των κονστρουκτιβιστών να μεταφέρουν το ερευνητικό τους ενδιαφέρον έξωθεν των δυναμικών των κοινωνικών διαδράσεων, δεν τους επιτρέπει να δείξουν κάτι παραπάνω από ένα απλό «μαύρο κουτί». Τα άρρητα και προϋπάρχοντα φαινόμενα και προϋποθέσεις που, συχνά, σχεδόν «επιτάσσουν» επόμενα βήματα τεχνολογικών επιλογών δεν αποκαλύπτονται. Οι Μαρξιστές, λόγου χάρη, θεωρούν ότι μία βασική «συνθήκη» αποτελεί η ύπαρξη και η δυναμική της ταξικής πάλης, συνθήκη που «χρωματίζει» τόσο τις κυβερνητικές πολιτικές όσο και τις τεχνολογικές επιλογές.

Υπό αυτή την έννοια, τα βαθιά ριζωμένα ιστορικά μοτίβα τεχνολογικής ανάπτυξης που χαρακτηρίζουν πλείστα όσα τεχνικά επιτεύγματα, παραμένουν «άθικτα», ενώ οι κλασσικοί φιλόσοφοι της τεχνολογίας, όπως οι Marx, Ellul και Mumford, που προσπάθησαν να στοχαστούν πάνω σε αυτά τα μοτίβα, απορρίπτονται ως παρωχημένοι, στις περιπτωσιολογικές μελέτες τους.

Σε κάθε περίπτωση, η ουσιαστικότερη ένσταση του Winner αποτελεί η επιδεικτική άρνηση των κοινωνικών κονστρουκτιβιστών να προσφέρουν αξιολογικές κρίσεις ή ηθικές και πολιτικές επιταγές, οι οποίες να μπορούν να αποτελέσουν ένα είδος πυξίδας για την κριτική της σύγχρονης τεχνολογίας (1993 : 371-372). Είναι αυτή η απαξίωση τέτοιων ερωτημάτων που τον οδηγεί να συμπεράνει ότι η ερμηνευτική ευελιξία συνιστά μια εξωραϊσμένη «πολιτική αδιαφορία» και ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός μία ματαιόδοξη επίδειξη «αφελούς σχολαστικισμού», που αντιμετωπίζει την τεχνολογία ως άλλο ένα αντικείμενο καθαρά ακαδημαϊκής, αποστειρωμένης έρευνας.³

Ο Winner από την αρχή της καριέρας του, είναι πεπεισμένος ότι ορισμένα κοινωνικά ζητήματα απαντώνται σε υλικές, φαινομενικά ουδέτερες μορφές και μία τέτοια στάση αδιαφορίας μονάχα επικίνδυνη μπορεί να θεωρείται, στη σημερινή, ιδίως, εποχή όπου προβάλλει η απειλή μιας τεχνολογίας που δε μπορεί να ελεγχθεί (Winner 1994 :107).

Τέλος, παρά το ότι αποδίδουν σημασία στα τεχνολογικά αντικείμενα, καλύπτοντας ένα κενό στην κοινωνιολογική σκέψη, μπορούν να κατηγορηθούν για κοινωνικό ντετερμινισμό, ήπιας τουλάχιστον απόχρωσης, υπό την έννοια ότι στην προσπάθεια τους να αποφύγουν με κάθε τρόπο τον «εναγκαλισμό» με μία τεχνολογική αιτιοκρατία, συχνά, δείχνουν να αφαιρούν κάθε ψήγμα πολιτικής υποκειμενικότητας που δύναται να ενυπάρχει στο τέχνημα καθεαυτό.

Η άρνηση απόδοσης κάποιου διαμορφωτικού ρόλου στην τεχνολογία, αυτό τον «ηγεμόνα» των μοντέρνων κοινωνιών, υπό το κράτος της αδιαμφισβήτητης απόρριψης των θεωριών για την «αυτόνομη τεχνολογία», οδηγεί στο να εμφιλοχωρήσει ξανά η θέση για την «πρωτοπορία» και την πρωτοκαθεδρία του κοινωνικο-οικονομικού πλαισίου, επαναφέροντας την τεχνολογία, αυτή την πολιτική δύναμη, στην αφάνεια (Winner 1980 :123).

Κλείνοντας, τόσο από τα παραπάνω, όσο κι από το σύνολο έργο του Winner, προκύπτει ότι ο ίδιος επιδιώκει να διαμορφώσει μια μέση οδό ανάμεσα στην κλασσική φιλοσοφία της τεχνολογίας αφενός, η οποία, παρά το ότι έχει προσφέρει

³Είναι αυτή ακριβώς η ένσταση στην οποία αντιδρά ο Mark Elam, υποστηρίζοντας ότι η άρνηση του Woolgar, εν προκειμένω, να πάρει σαφή δημόσια θέση, απορρέει από την φιλελεύθερη «πίστη» του ότι κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε «βιαιότητα» απέναντι σε όλους όσους δεν έχουν την ίδια άποψη με αυτόν. Για την αντιπαράθεση Winner - Elam, βλέπε, Elam 1994 : 101-106 και Winner 1994 : 107-109. Πτυχές της εν λόγω αντιπαράθεσης παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

πολυσήμαντα οράματα για τον τεχνολογικό πολιτισμό, εγκλωβίζεται, δε, σε εύκολα αιτιοκρατικά σχήματα, και τον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό αφετέρου, ο οποίος, παρότι ικανός να αποδώσει την απαραίτητη εμπειρική και ιστορική πολυπλοκότητα των τεχνολογιών, δείχνει να μην προσδίδει καμιά σημασία στην ηθικο-πολιτική διάσταση της τεχνολογικής ανάπτυξης.

Αυτή η μέση οδός, την οποία προσπαθεί να ακολουθήσει, ονομάζεται, όπως είδαμε, «θεωρία της πολιτικής των τεχνολογιών (theory of technological politics)» (Winner 1977, 1980) και συνιστά αναμφίβολα ένα ουσιαστικό εγχείρημα. Ωστόσο, το γεγονός ότι η εν γένει διαμόρφωση μέσων οδών ανάμεσα σε ρεύματα, συχνά ασυμβίβαστα μεταξύ τους, είναι συχνά εξαιρετικά δύσκολη, γεννά το ερώτημα αν, κατά πόσον ο Winner μπορεί να περπατήσει σε αυτή τη μέση οδό, με πνευματική διαύγεια, μέχρι το τέλος της διαδρομής, ήτοι την διαμόρφωση ενός προτάγματος, διατηρώντας την απαραίτητη «βηματική» απόσταση τόσο από τη μία όσο κι από την άλλη (αντικρουόμενη) οδό.

Τεχνολογία και Δημοκρατικός έλεγχος

Όσοι στοχαστές έχουν αναγνωρίσει τη σχέση μεταξύ της τεχνολογίας και της πολιτικής, αναπόφευκτα έρχονται αντιμέτωποι με το ζήτημα της δημοκρατίας. Κι αντιστρόφως, όλοι όσοι επιχειρούν να ερευνήσουν τις προοπτικές διεύρυνσης των δημοκρατικών οριζόντων, αργά ή γρήγορα θα βρεθούν ενώπιον των επίμονων ερωτημάτων για την κατάλληλη σχέση μεταξύ τεχνολογίας και πολιτικής. Ιδιαίτερα, συνιστά ένα καίριο ερώτημα η δυνατότητα της δημοκρατικής θεωρίας να αποδείξει ότι η δημοκρατία μπορεί να λάβει ένα ουσιαστικό περιεχόμενο, σε μία εποχή κατά την οποία οι «τεχνολογικές προσταγές κυριαρχούν στην πολιτική ατζέντα» (Beiner 1988 : 11).

Συχνά, «κραυγές θανάτου» για τη γνήσια δημοκρατία συνόδευσαν και συνοδεύουν τέτοια ερωτήματα, προετοιμάζοντας το έδαφος για την επικράτηση μίας εκκωφαντικής πολιτικής σιωπής, εκ μέρους πολλών θεωρητικών (Noble 1995: 24-40). Αναφέρομαι, φυσικά, ξανά στο ζήτημα της τεχνοκρατίας, που ετέθη για πρώτη φορά από τον Thorstein Veblen (1921), ο οποίος έβλεπε στην ανάδυση της τάξης των «ειδικών», τον «αποχαιρετισμό» στη δημοκρατία. Ωστόσο, παρά το διάχυτο απαισιόδοξο πνεύμα που διατρέχει πλείστα όσα κείμενα και αναλύσεις, το ερώτημα περί δημοκρατίας δείχνει να παραμένει. Ιδιαίτερα, θετική απάντηση σε αυτό επιχειρούν, εν γένει, να δώσουν όλοι όσοι εξακολουθούν, με αφορμή την κατά τόπους ανάπτυξη μαζικών, δημοκρατικών κινημάτων, να αναγνωρίζουν τη ζώσα ισχύ του κρυμμένου αυτού αινίγματος όλων των πολιτευμάτων. Ο Langdon Winner, εν προκειμένω, δεν αποτελεί εξαίρεση, αρνούμενος να «υποκύψει» σε ιδεολογήματα περί του «αναπόφευκτου».

Ανεξάρτητα, λοιπόν, από τις όποιες διατυπώσεις περί του ασυμβίβαστου μεταξύ δημοκρατίας και τεχνολογικής κοινωνίας (Beiner 1988 : 11) πολλοί είναι αυτοί που επιμένουν για την ανάγκη κατίσχυσης του δημοκρατικού ιδεώδους. Για ποιον λόγο, όμως, η δημοκρατία συνιστά απάντηση και πρώτιστο ζητούμενο; Υπάρχουν περιθώρια εντός του 21^{ου} αιώνα για τέτοιου είδους «αξίες»; Για συγγραφείς, όπως ο Benjamin Barber (1984), η δημοκρατία, όπως αυτή διατυπώθηκε στα γραπτά των Kant και Rousseau, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητας και της ηθικής αυτονομίας του ανθρώπου.

Υπό αυτή την έννοια, η δημοκρατία αντιμετωπίζεται ως ένα υψηλό ιδανικό, διότι αποτελεί οδηγό για την αναζήτηση του αιτήματος του αυτοπροσδιορισμού του ανθρωπίνου υποκειμένου, αίτημα το οποίο μπορεί να λάβει σάρκα και οστά μονάχα σε συνθήκες ελευθερίας, ισότητας και αυτοκυβέρνησης.

Η δημοκρατία, λοιπόν, είναι η βάση, πάνω στην οποία μπορούν να αναπτυχθούν μορφές οργάνωσης, που να είναι συμβατές με το ιδανικό της δίκαιης κοινωνίας, «διαπαιδαγωγώντας ελεύθερους πολίτες», ικανούς να προσεγγίσουν με άμεσο τρόπο τη διαμόρφωση των συνθηκών της καθημερινής τους ζωής (Bullert 1983 : 130). Η δημοκρατική κοινωνία, επομένως, δείχνει να είναι η πανάκεια απέναντι στις κοινωνικές δυσλειτουργίες, ένα είδος ανθρωπιστικού ιδανικού, το οποίο οφείλει να προστατευθεί από τα προβλήματα που συνδέονται με τη νεωτερική τεχνολογία.

Ο Langdon Winner συνδιαλέγεται με αυτό το ρεύμα της «σχυρής δημοκρατίας», κατά το οποίο, «όλοι οι άνθρωποι αποφασίζουν για ορισμένα ζητήματα, για ορισμένο χρονικό διάστημα» (Barber 1984 : 14), ρεύμα το οποίο εξακολουθεί να έχει απήχηση, ιδίως σε θεωρητικούς των ΗΠΑ, οι οποίοι αντλούν από διάφορες τάσεις και κινήματα, θέτοντας στον εαυτό τους τη λύση του «προβλήματος» της αυτοκυβέρνησης.

Η σχέση του Winner με τα «ιδανικά» του δημοκρατικού πνεύματος, που διατυπώθηκαν σε πολύ αδρές γραμμές, είναι κεντρικής σημασίας και διατρέχει σημαντικό κομμάτι του έργου του. Προκειμένου να δειχθεί αυτή η σχέση, θα εκκινήσουμε από ορισμένα παρασηνιακά σημεία της αντιπαράθεσης μεταξύ του ιδίου και των κοινωνικών κονστρουκτιβιστών, που σκιαγραφήθηκε παραπάνω, σημεία που θα μας οδηγήσουν στη διασάφηση του ευρύτερου προτάγματος του εν λόγω φιλοσόφου, πρόταγμα που απορρέει από την ανάλυση της σχέσης της τεχνολογίας και της (δημοκρατικής) πολιτικής.

Προτού, λοιπόν, προβούμε στη σύνολη απάντηση στο ζήτημα του λεγόμενου «εκδημοκρατισμού της τεχνολογικής διαδικασίας» (Winner 1986, 2005), απαιτείται να «φωτίσουμε» εν συντομία πτυχές της απάντησης του Winner στον κοινωνιολόγο Mark Elam, ο οποίος ενεπλάκη στην προαναφερόμενη αντιπαράθεση ιδεών με τη σχολή της κοινωνικής κατασκευής της τεχνολογίας.

Συγκεκριμένα, απέναντι στην κατηγορία του Elam περί της «επιβολής ηθικών σταθερών» (Elam 1994 : 101-106) από την πλευρά του Winner, αναφορικά με τα ηθικοπολιτικά ερωτήματα που συνδέονται με την τεχνολογία, ο τελευταίος, αρνούμενος μία τέτοια στάση «μεταφυσικού φιλελευθερισμού», «μαρτυρά» την πρόθεσή του να διευρύνει τον χώρο πολιτικής διαπάλης. Για την ακρίβεια, επιθυμεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις, κατά τις οποίες, οι αποφάσεις σχετικά με την τεχνολογική διαδικασία να λαμβάνονται από τη μεγάλη μάζα των πολιτών, δεδομένου ότι θα είναι αυτοί, οι οποίοι θα επηρεαστούν από αυτές τις αποφάσεις (Winner 1994 : 107).

Σε απόλυτη αρμονία με το ρεπουμπλικανικό πνεύμα στοχαστών όπως ο Thomas Jefferson (Winner 1992 : 350), στον οποίο δείχνει να αποδίδει ιδιαίτερη σημασία, ο Winner καλεί σε πλήρη πολιτική συμμετοχή, χωρίς ωστόσο να παραγνωρίζει την δυσκολία επίτευξης μιας τέτοιας δημοκρατικής συμμετοχής στην προσέγγιση και απάντηση των πολιτικών ερωτημάτων που συνδέονται με τα κοινωνικοτεχνικά «καθεστώτα» στα οποία ζούμε.

Έχοντας, λοιπόν, ορίσει την τεχνολογία ως «νομοθετική πράξη», ως «νομοθέτηση» (Winner 1977, 1980), ήτοι ως μία δύναμη καθόλα ικανή να επηρεάσει και να αναδιαμορφώσει την ουσία και το περιεχόμενο των κοινωνικών σχέσεων και συμπεριφορών, ακριβώς εν είδει νόμου, ο Winner, εμμένοντας στο «καθήκον» να προτείνει λύσεις απέναντι στα μεγάλα ζητήματα, αναλαμβάνει να αρθρώσει μία πρόταση εκδημοκρατισμού της σύνολης τεχνολογικής διαδικασίας, τόσο σε επίπεδο εκ των υστέρων αξιολόγησης και επιλογής, βάσει δημοκρατικών κριτηρίων, όσο και σε επίπεδο εκτεταμένης συμμετοχής στην αρχική διαδικασία τεχνολογικού σχεδιασμού (Winner 1986,1992). Ειρήσθω εν παρόδω, η θέση αυτή διατρέχει το έργο ενός άλλου Αμερικανού στοχαστή, του Richard Sclove (1995), ο οποίος ανέπτυξε ορισμένα «κριτήρια σχεδιασμού δημοκρατικών τεχνολογιών», κάνοντας ένα βήμα παραπέρα στην εν λόγω προβληματική. Η δημοκρατία σε αυτό το σημείο δείχνει να συνιστά ένα οχυρό που πρέπει να προστατευθεί.

Τα τεχνήματα, λοιπόν, ιδωμένα διαφορετικά, ως «κοινωνικές δομές» (Sclove 1991 : 240-262), δεν μπορούν να παραμένουν πια στη σκιά. Απεναντίας, οφείλουμε να τα τοποθετήσουμε στον καμβά των κοινωνικών δυνάμεων. Ο μόνος τρόπος για τον

Winner να ξυπνήσει τον «τεχνολογικό υπνοβάτη» είναι να τον καταστήσει νηφάλιο και συνειδητό νομοθέτη αυτού του δεύτερου συντάγματος (Winner 1986 : 50-55).

Το ζήτημα του εκδημοκρατισμού προβάλλει σθεναρά. Αναμφίβολα, ο Winner εμπνεύσθηκε από ορισμένα παραδείγματα θετικής συμμετοχής των εργαζομένων σε Σκανδιναβικά μοντέλα παραγωγής (Winner 1992 : 354-358), αλλά και από την ανάδυση κινήματων που απαντούσαν σε προβλήματα που συνδέονται στενά με μία στρεβλή τεχνολογική ανάπτυξη (Winner 1997 : 1013-1014), η οποία συνιστούσε την ενσάρκωση των ιδεών της διαρκούς παραγωγικότητας και της αποτελεσματικότητας, όρων που απαντώνται στην ηγεμονική θέση της εργαλειακής ορθολογικότητας.

Όντας πεπεισμένος ότι αποτελεί διανοητικό αλλά και πολιτικό καθήκον η ανακάλυψη και η διαμόρφωση «τεχνικών καθεστώτων, συμβατών με την ελευθερία και την κοινωνική δικαιοσύνη», καθεστώτων στα οποία καλούμαστε να ζήσουμε, προκύπτει ως αδήριτη ανάγκη η δημιουργία ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου, ανάγκη η οποία δεν ομολογείται ανοικτά, αλλά οπωσδήποτε υπονοείται. Από αυτό το νέο συμβόλαιο θα αναδυθούν νέοι κοινωνικοί θεσμοί, οι οποίοι θα επιτρέπουν την άμεση συμμετοχή της σύνολης πολιτείας στην προσέγγιση και επίλυση των τεχνολογικών ζητημάτων.

Για την ακρίβεια, αυτό που προτείνει, απομακρυνόμενος από τον «επιστημολογικό Λουδισμό» και συντασσόμενος με την ιδέα της διαρκούς διαπαιδαγώγησης του «Φρανκενστάιν», είναι μία «διαδικασία τεχνολογικής αλλαγής, η οποία να πειθαρχεί στην πολιτική αρετή της δημοκρατίας» (Winner 1986 : 55), διαδικασία που θα είναι ικανή να θέσει σε εφαρμογή τον πολυπόθητο δημοκρατικό έλεγχο της τεχνολογικής ανάπτυξης.

Προκύπτει ότι η δημοκρατία για τον Winner συνιστά ένα αναμφισβήτητο ηθικό «ανάχωμα», ένα «μαύρο κουτί», τοποθετημένο σε περίοπτη θέση. Ταυτόχρονα, όντας ένας στοχαστής ο οποίος θεωρεί ότι οι φιλόσοφοι οφείλουν να παίρνουν θέση απέναντι στα ουσιώδη ζητήματα της τεχνολογίας και της ανθρώπινης κατάστασης, δεν διστάζει να καταγράψει τη δική του σύνολη εκτίμηση. Επιχειρώντας, όμως, μια σύνολη κριτική του τεχνολογικού πολιτισμού, δείχνει να υποτιμά τους όποιους ιδεολογικούς κινδύνους ενέχει μία τέτοια πράξη, δεδομένου ότι για τον ίδιο οι τεχνολογίες συνιστούν διάφορες μορφές ζωής, ενσαρκώνοντας πλείστα όσα πολιτικά μηνύματα.

Ποια είναι λοιπόν η σχέση τεχνολογίας και δημοκρατίας, όπως ο ίδιος την αντιλαμβάνεται, στο μοντέρνο κόσμο;

Απάντηση στο ερώτημα επιχειρείται σε ένα άρθρο με τίτλο «Artifacts/Ideals and Political Culture». Ομολογουμένως, πρόκειται για ένα άρθρο, που εν μέρει, τουλάχιστον, δείχνει να δικαιώνει κομμάτι της κονστρουκτιβιστικής κριτικής απέναντι στον Winner, για μία βεβιασμένη ερμηνεία των πολιτικών συνεπειών της τεχνολογίας εκ μέρους του, μιας και το εν λόγω κείμενο, με την πλήρη έλλειψη παραδειγμάτων, αγνοεί την ανάγκη ανάδειξης της ιστορικής πολυπλοκότητας και πολυσημίας των τεχνολογιών.

Εν προκειμένω, για τον ίδιο, τα πολιτικά μηνύματα που ενσαρκώνονται στις τεχνολογίες δείχνουν να είναι σε πλήρη αντίθεση με τα ιδανικά της δημοκρατίας, της ισότητας και της δικαιοσύνης, : «Η εξουσία είναι συγκεντρωμένη σε λίγα χέρια. Λίγοι έχουν λόγο και οι πολλοί σιωπούν. Υπάρχουν εμπόδια ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις. Ο κόσμος είναι ιεραρχικά δομημένος. Τα αγαθά διανέμονται κατά άνισο τρόπο. Οι γυναίκες και οι άνδρες έχουν άνισο ποσοστό συμμετοχής. Οι ζωές μας είναι διαρκώς υποκείμενες σε έλεγχο και επιτήρηση» (Winner 1991 : 288,289).

Οι θεωρητικές επιπτώσεις αυτού του κειμένου είναι ιδιαίτερης σημασίας. Η έλλειψη παραδειγμάτων και η απόρριψη της νοηματικής και πολιτικής πολυπλοκότητας των τεχνολογιών και των συνεπειών τους, εγκλωβίζει τον Winner στο δυαδικό σχήμα του Mumford περί δημοκρατικών και καταπιεστικών τεχνολογιών, μιας και τα χαρακτηριστικά των τεχνολογιών τα οποία ονοματίζει εντάσσονται αποκλειστικά στη δεύτερη κατηγορία. Παράλληλα, η πρότασή του για εκδημοκρατισμό της τεχνολογικής διαδικασίας, που αποτυπώθηκε πιο πάνω, συνεπάγεται ορισμένα καίρια αποτελέσματα, που αποδεικνύουν το δύσκολο του εγχειρήματος που ετέθη προηγουμένως, δηλαδή την ανεύρεση μέσων διανοητικών οδών.

Όπως μπορεί να καταλήξει κανείς, ο Winner δείχνει να σταματά στη μέση της διαδρομής, την οποία ο ίδιος προσπάθησε να διαμορφώσει, στρέφοντας το διανοητικό του βήμα προς την κατεύθυνση της κλασικής φιλοσοφίας της τεχνολογίας, η οποία εκκινεί με μία ριζοσπαστική διάκριση μεταξύ τεχνικής και πολιτικής. Το ανθρωπιστικό ιδανικό το οποίο πρέπει πάση θυσία να διατηρηθεί και να αναχθεί σε πρώτιστο διανοητικό και στενά πολιτικό πρόταγμα είναι το ιδανικό της δημοκρατικής κοινωνίας, στην οποία όλοι οι πολίτες καταλήγουν ελεύθεροι.

Παρά την αρχική πρόθεσή του, λοιπόν, η τεχνολογία και η (δημοκρατική) πολιτική καταλήγουν ξανά σε διαφορετικά «στρατόπεδα», δεδομένου ότι με την επιθυμία του να «πειθαρχήσει» την τεχνολογική ανάπτυξη και αλλαγή με την πολιτική αρετή της δημοκρατίας, ο Winner εγκαταλείπει την ιδιαίτερος υποσχόμενη πρότασή του για την αδιάσπαστη ενότητα τεχνικής και πολιτικής. Με τη σειρά του, αναζητά κι αυτός ένα είδος τεχνολογικής ανάπτυξης το οποίο να αποτελεί τη θεραπαινίδα του δημοκρατικού ιδεώδους, συμφωνώντας με στοχαστές όπως οι Sclove και Fielder, οι οποίοι είχαν αναγάγει σε ηθικό, πρώτιστα, καθήκον την προάσπιση των συμφερόντων του «δήμου», απέναντι στις απαιτήσεις της εργαλειακής ορθολογικότητας της «τεχνικής σφαίρας» (Sclove 1995).

Η συνειδητοποίηση της αυτονόμησης αυτού του «δεύτερου συντάγματος» οδηγεί τον Winner στην αναζήτηση μίας πολιτικής, και όχι τεχνολογικής, καινοτομίας, ήτοι έναν δημοκρατικό ανασχηματισμό των θεσμών και δυνάμεων που καθορίζουν την πορεία της σύγχρονης τεχνολογίας. (Winner 2005).

Επωμένο διαφορετικά, η ικανοποίηση μίας τέτοιας επιθυμίας οδηγεί αναγκαστικά στην υπαγωγή της τεχνικής σφαίρας στις διαδικασίες της δημοκρατικής πολιτικής, επαναφέροντας, μέσα σε ένα κλίμα καθαρού «αποκαταστασιακού πνεύματος», αφενός, την, «δυστυχώς απολεσθείσα» κατά Arendt (1958), διχοτομία της κλασσικής πολιτικής φιλοσοφίας, και αφετέρου, την εργαλειακή θέση, δεδομένου ότι η πρότασή του καθιστά την τεχνολογία ένα ισχυρό εργαλείο - μέσο για την πραγμάτωση δημοκρατικών ιδανικών.

Συμπεράσματα

Το έργο του Winner επιχειρεί, όπως ήδη ειπώθηκε, τη φιλόδοξη διαμόρφωση μίας μέσης οδού, ανάμεσα σε δύο ρεύματα σκέψης, τα οποία, όπως διαπιστώθηκε, αρνούνται να συνυπάρξουν. Από την μία πλευρά, η κλασική φιλοσοφία της τεχνολογίας, προσπαθώντας να απαντήσει στο ερώτημα «περί τεχνολογίας», επεξεργάστηκε πολυσήμαντα οράματα για τον τεχνολογικό πολιτισμό. Οι περισσότεροι από αυτούς τους φιλοσόφους, κατέληγαν στο ότι η τεχνολογία της νεωτερικότητας συνιστά ένα επικίνδυνο στοίχημα, ένα εγχείρημα, θα λέγαμε, ολικού ελέγχου. Το τεχνικό φαινόμενο, κατά τις αναλύσεις τους, έχει δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την ολική εξάλειψη της ανθρώπινης ελευθερίας. Για την κλασική φιλοσοφία της τεχνολογίας, η εναρκτήρια σκηνή της ταινίας του Fellini «La Dolce Vita», στην οποία παρακολουθούμε ένα ελικόπτερο να μεταφέρει ένα γιγάντιο άγαλμα του Ιησού Χριστού, αντανακλά θαυμάσια τον θρίαμβο της τεχνολογίας έναντι της παράδοσης και του πολιτισμού.

Από την άλλη, ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός, έχοντας υπάρξει καθόλα ικανός να αποδίδει την δέουσα σημασία στην ιστορική και εμπειρική πολυπλοκότητα των τεχνολογιών, ανοίγει το «μαύρο κουτί» της τεχνολογικής ανάπτυξης. Το ενδιαφέρον αυτό εγχείρημα κατάφερε να καταργήσει την απολυτότητα της αφήγησης για μια γραμμική τεχνολογική ανάπτυξη, αναγνωρίζοντας τις αδυναμίες των ουσιακρατικών θέσεων περί τεχνολογικών αντικειμένων. Ωστόσο, η άρνηση των στοχαστών που ανήκουν σε αυτό το ρεύμα να επεκτείνουν το ερευνητικό τους βλέμμα πέραν του ανοίγματος του μαύρου κουτιού, τους αναγκάζει να καταφεύγουν σε μια εκκωφαντική πολιτική σιωπή.

Το πείραμα του Winner είναι ένα αξιοσημείωτο πείραμα, διότι υποδηλώνει την αναγκαιότητα για την δημιουργία μίας μέσης οδού. Ωστόσο, το πείραμα αποτυγχάνει. Ενδεχομένως, το άγχος της επιρροής, στο οποίο αναφέρθηκα αρχικά, να «πνίγει» τον Αμερικανό φιλόσοφο. Κατά την διατύπωση ενός προτάγματος, ο ίδιος αναγκάζεται να εγκαταλείψει το βήμα του και να καταφύγει στο ανάχωμα της φιλοσοφίας της

τεχνολογίας, η οποία εκκινεί από την πεποίθηση ότι η αυτόνομη τεχνολογία απειλεί τον πυρήνα της δημοκρατικής πολιτείας.

Μία εξήγηση για την αδυναμία υπέρβασης της επίμονης διχοτομίας μεταξύ πολιτικής και τεχνολογίας, η οποία θα σηματοδοτούσε την αρχή του τέλους για τον δυτικό ανθρωπισμό, θα μπορούσε να αναζητηθεί στον τρόπο που ο Winner χρησιμοποιεί τον όρο «πολιτική». Ενώ αρχικά δέχεται την δυνατότητα των πραγμάτων «να κάνουν πράγματα», εν τέλει, τους αφαιρεί την πολιτική υποκειμενικότητα, διότι διαπιστώνει μία ριζική αντίθεση ανάμεσα στη νεωτερική τεχνολογία και την δημοκρατική πολιτική. Ο τεχνηματικός λόγος που ο ίδιος αρθρώνει, αποδίδοντας σημασία στις επιπτώσεις των τεχνημάτων στην ποιότητα της κοινωνικής ζωής, επανεισαγάγει την αγωνία του αρχαιοελληνικού πνεύματος για την τεχνική δραστηριότητα. Όπως η Arendt, έτσι και ο Winner φλερτάρει με την ιδέα της υπαγωγής της τεχνολογίας στην πολιτική, τη σφαίρα του λόγου και της πράξης.

Με δύο λόγια, τόσο κατά την άρθρωση ενός προτάγματος, όσο και κατά την προσπάθεια διατύπωσης μίας προσωπικής ερμηνείας των νεωτερικών τεχνημάτων, ο Αμερικανός φιλόσοφος αδυνατεί να διατηρήσει την απαραίτητη απόσταση από τα σχήματα σκέψης της κλασσικής φιλοσοφίας της τεχνολογίας. Αυτή η αδυναμία απορρέει και από το γεγονός ότι το «μαύρο κουτί» της άμεσης δημοκρατίας μονάχα εκθειάστηκε, χωρίς να ανοιχθεί και ναδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο ασκείται ή μπορεί να ασκηθεί η εξουσία σε μία τεχνολογική κοινωνία.

Έχοντας αναγάγει την άμεση δημοκρατία σε ιδεώδες, ο ίδιος παύει να επεξεργάζεται το περιεχόμενο της. Όταν έρχεται η ώρα της «τελικής κρίσης», το είδος πολιτικής που λαμβάνει κατά νου χαρακτηρίζεται από έναν έντονο τεχνολογικό ασκητισμό, με ρίζες, που φθάνουν μέχρι τους αρχαϊκούς μύθους του Προμηθέα και του Ηφαίστου.

Βιβλιογραφία

- Arendt, Hannah, 1958, «The Human Condition», Chicago, Chicago University Press,
- Barber, Benjamin, 1984, «Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age», Berkeley, University of California Press,
- Beiner, Ronald, 1988, «Democratic Theory and Technological Society», Armonk N.Y, Sharpe,
- Bellah, Robert, 1985, «Habits of the Heart», Berkeley, University of California Press,
- Bijker, W.E., T.P. Hughes, T. Pinch., 1987, «The Social Construction of Technological systems: new directions in the sociology and history of technology», MIT Press,
- Brey, Philip, 2005, «Artifacts as Social Agents» in, Inside the Politics of Technology. Agency and Normativity in the Coproduction of Technology and Society (ed. H. Harbers), Amsterdam University Press,
- Bullert, Gary, 1983, «The Politics of John Dewey», Buffalo N.Y., Prometheus,
- Elam, Mark, 1994 «Anti anticonstructivism or Laying the fears of a Langdon Winner to Rest», in Science, Technology and Human Values, vol.19, no.1, pp.101-106,
- Ellul, Jacques, 1964, «The Technological Society», New York, Alfred Knopf,
- Ellul, Jacques, 1967, «The Political Illusion», New York, Alfred Knopf,
- Ellul, Jacques, 1981, «Perspectives on our Age», ed. William Vanderburg, New York, Seabury,

Ellul, Jacques, 1989, «The Search for Ethics in a Technicist Society», *Research in Philosophy and Technology*, 9: 23-36,

Engels, Friedrich, 1978, «On Authority», in «The Marx-Engels Reader», New York, W.W. Norton,

Heisenberg, Werner, 1971, «Physics and Beyond», New York, Harper and Row,

Joerges, Bernward, 1999a, «Do Politics Have Artefacts? », in *Social Studies of Science*, vol.29, no.3, pp.411-431,

Joerges, Bernward, 1999b, «Scams cannot be Busted», in *SSS*, vol.29, no.3, pp.450-457,

Jonas, Hans, 1984, «The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age», Chicago, University of Chicago Press,

Kroes, Peter, Meijers, Anthonie, 2000, «The Empirical Turn in the Philosophy of Technology», in *Research in Philosophy and Technology*, τόμος 20, Amsterdam, Elsevier,

Lachney, M, Dotson, T., 2018, «Epistemological Luddism, Reinvigorating the concept for action in 21st century sociotechnical struggles», in *Social Epistemology*, Routledge, pp. 2-13,

Latour, Bruno, 1988, «Mixing humans and non-humans together: the Sociology of a door-closer», in *Social Problems*, vol.31, no.3, pp.298-310,

Law John, 1992, «Shaping Technology, Building Society», Cambridge, MIT Press,

Lenin, V.I., 1922, «P.S.S, τόμος xxxv»,

Matthewman, Steve, 2011, «Technology and Social Theory», Palgrave Macmillan, UK, pp. 70-91,

McDermott, John, 1969, «Technology: The Opiate of the Intellectuals», New York, The New York Review of Books,

Mesthene, Emmanuel, 1970, «Technological Change: Its Impact on Man and Society», New York, New American Library,

- Mumford, Lewis, 1967, «The Myth of the Machine: Technics and Human Development», vol. 1. , New York, Harcourt Brace Jovanovich,
- Mumford, Lewis, 1970, «The Myth of the Machine: The Pentagon of Power», vol. 2. , New York, Harcourt Brace Jovanovich,
- Noble, David, 1995, «Progress Without People, New Technology, Unemployment and the Message of Resistance», Toronto, Between the Lines,
- Sayre, Robert, Lowy, Michael, 1991, «Μορφές Ρομαντικού Αντικαπιταλισμού», Αθήνα, Έρασμος,
- Sclove, Richard, 1991, «The Nuts and Bolts of Democracy: Toward a Democratic Politics of Technological Design», in Durbin, P, ed., «Critical Perspectives on Non-Academic Science and Engineering», Bethlehem, Lehigh University Press,
- Sclove, Richard, 1995, «Democracy and Technology», N.Y., The Guilford Press,
- Verbeek, P.P., 2005, «What Things Do», Pennsylvania, Penn. State University Press,
- Weaver, Richard, 1970, «Humanism in an Age of Science», in Intercollegiate Review 7, (1-2): 130-135,
- Winner, Langdon, 1977, «Autonomous Technology, Technics-Out-Of-Control as a Theme in Political Thought», Cambridge, MIT Press,
- Winner, Langdon, 1980, «Do Artifacts Have Politics? », in Daedalus, Vol. 109, (1):121-136, MIT Press,
- Winner, Langdon, 1986, «The Whale and the Reactor, a Search for Limits in an Age of High Technology», Chicago, University of Chicago Press,
- Winner, Langdon, 1991, «Artifacts/Ideals and Political Culture», Whole Earth Review, no. 73, pp.18-24,
- Winner, Langdon, 1992, «Citizen Virtues in a Technological Order», Inquiry vol.35, pp.341-361,
- Winner, Langdon, 1993, «Upon Opening the Black Box and Finding it Empty: Social Constructivism and the Philosophy of Technology», in, Science, Technology and Human Values, vol.18, pp.362-378,

Winner, Langdon, 1994, «Reply to Mark Elam», in, Science, Technology and Human Values, vol. 19, pp.107-109,

Winner, Langdon, 1997, «Technology Today: Utopia or Dystopia? », Social Research, no.3, pp.990-1017,

Winner, Langdon, 2005, «Technological Euphoria and Contemporary Citizenship», Techne 9: 1, pp. 124-133,

Woolgar, Steve, 1987, «Reconstructing man and machine: some notes on sociological critiques of constructivism», in «The Social Construction of Technological Systems», 1987, eds., Bijker, Hughes and Pinch, MIT Press, pp.311-348,

Woolgar, Steve, 1991, «The Turn to Technology in SSS», in, Science, Technology and Human Values, vol.16, no.1, pp.20-50,

Woolgar, Steve, Cooper, Geoff, 1999, «Do Artefacts Have Ambivalence? » in Social Studies of Science, vol.29, no.3, pp.433-449,

Wordsworth, William, 1996, «The Prelude», ed. Jonathan Wordsworth, Penguin Classics.

